Вільям Шекспір

Генріх V
(переклав Віктор Ружицький)

ДІЙОВІ ОСОБИ

Король Генріх V.
Герцог Глостер, Герцог Бедфорд — брати короля.
Герцог Ексетер — дядько короля.
Герцог Йорк — двоюрідний брат короля.

Граф Солсбері
Граф Вестморленд.
Граф Уорік
Сер Томас Ерпінгем

Граф Кембрідж, Лорд Скруп Мешем, Сер Томас Грей — учасники змови проти короля.

Архієпископ Кентерберійський.
Єпископ Ілійський

Флюелен, Гауер, Макморіс, Джемі — офіцери англійської армії.

Джон Бетс, Олександр Корт, Майкл Вільямс — солдати англійської армії.

Англійський герольд.

Пістоль — прапорщик
Нім — капрал
Бардольф — лейтенант

Хлопчик — їхній слуга.
Спритлі — хазяйка корчми, дружина Пістоля.

Карл VI — король Франції
Королева Ізабелла — його дружина,
Людовік — дофін, їхній син
Принцеса Катаріна — їхня дочка.
Конетабль Франції.

Герцог Бургундський
Герцог Орлеанський
Герцог Бретонський
Герцог Бурбонський

Рамбюр, Гранпре — французькі вельможі.

Комендант Гарфлера.

Монжуа — французький герольд,
Ле Фер — французький солдат.
Французькі посли.

Аліса, фрейліна принцеси Катаріни
Вельможі, офіцери, солдати, городяни, гінці, слуги.
Місце дії —Англія і Франція.

ПРОЛОГ

Входить Хор.

Хор
Якби злетіла муза вогнекрила
Аж ген до осяйних вершин уяви.
То замість глядачів, акторів, сцени

Були б монархи, принци, королівства!
Тоді прибрав би Генріх войовничий
Подобу Марса. Біля ніг його,
Мов ті хорти,— вогонь, і меч, і голод,
Готові розпочати полювання.
Та вибачте за те, що ми посміли
Події славні і людей великих
На простій сцені нашій показати.
Чи північний поміст оцей замінить
Простори Франції? Чи вмістить хоч би
Шоломи всі героїв Азенкура?
Даруйте! А хіба займають місце
Кружечки для позначення мільйона?
Дозвольте й нам, як цифрам всемогутнім,
Уяву буйну розпалити в вас.
Тож припустімо, що доволі місця
На сцені. Два могутні королівства
Вона вмістила — грізних ворогів,
Розділених протокою морською.
Умовність гри уява хай розвіє:
Коли один вояк на сцену вийде,
Вважайте — ціле військо перед вами;
Коли про коней мова — уявляйте,
Що землю б'ють копитами вони;
У пишних шатах уявіть державців;
Перенесіть і час, і місце дії;
Хай те, що відбувалося роками,
Займе годину. Хор вам допоможе
Все з'ясувати, як актору гоже.
Пролог скінчився. Отже, стежте пильно,
Терпіння майте і судіть прихильно.

(Виходить)

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Лондон. Вітальня в королівському палаці.

Входять архієпископ Кентерберійський та єпископ Ілійський.

Архієпископ
Мій пане, новина: проект закону,
Що нам загрожував, коли ще правив
Король покійний, знову розглядають.
Коли б не ті усобиці страшні,
Не відвернути б нам тоді дебатів.

Єпископ
А як тепер чинитимемо опір?

Архієпископ
Подумаймо. Як схвалять цей закон,
Ми втратим половину володінь,
Бо землі всі, що їх миряни наші
Благочестиво відписали церкві,
В нас буде забрано. А на прибутки
Утримуватимуть ім'ям монарха
П'ятнадцять графів і п'ятнадцять сот
Добірних лицарів, та ще й есквайрів
Шість тисяч двісті. Хворим і старим,
Всім тим, що хліб добути вже не в силі,
Збудують сто притулків затишних.
А ще ж і до державної скарбниці
Віддай щороку десять сотень фунтів.

Єпископ
Ковток добрячий.

Архієпископ

Він осушить чашу.

Єпископ

То де ж рятунок?

Архієпископ

Король наш милостивий, справедливий.

Єпископ

До того ж церкву він шанує щиро.

Архієпископ

Молодший був —цього за ним не знали.
Та щойно батько юнака помер,
Свавілля теж, здавалося, померло
У тілі молодому. І відразу
Дух каяття з'явивсь і, наче ангел,
Адама грішного прогнав, а тіло
На рай перетворив, звільнивши місце
Для сил небесних, що туди спустились.
Ніхто не бравсь так жваво до науки,
Таких бурхливих змін не зазнавав,
Що, наче повінь, змили б геть нечестя;
Свавілля гідра з поспіхом таким
Душі людської ще не покидала,
Як ось тепер.

Єпископ

Благословенна зміна.

Архієпископ

Послухать, як говорить він про віру,—
В захопленні не можна не бажати,

Аби прелатом став його величність.
Лиш про державні справи заговорить,
То скажеш — їх він знає досконало.
Як заведе розмову про війну —
Враз битви грім, як музика, звучить.
А досить про політику згадати,
Він вузол гордіїв тобі розв'яже
Так, наче власна це його підв'язка.
Коли він розмовляє, то повітря
Про вічний рух свій навіть забуває:
Принишкне вмить у вусі слухача
Й, мов медом, упиваєтеся словами.
Мабуть, навчання і саме життя
Глибокій мудрості дали початок.
Звідкіль довершеність така, не знаю.
Адже він був пропащим юнаком.
Мав друзів грубих, темних, недалеких;
Пиятика, забави повсякденні;
Далекий від науки зовсім був,
Від роздумів глибоких. Навпаки —
Все в гаморі, все поміж простолюддя.

Єпископ

У кропиві суниці виростають,
А благородні ягоди найкраще
Поміж плодів звичайних дозрівають.
Отак і принц, що гультяя вдавав,
Думки свої приховував. Тим часом
Вони все множились — незримо, так,
Як трави, що ростуть лише ночами.

Архієпископ

Напевно так. Пора чудес минула.
Отож причини цих щасливих змін
Цілком природні.

Єпископ

Як же нам пом'якшить
Проект закону, що його рішуче
Підтримано палатою громад?
Король наш "за" чи "проти"?

Архієпископ

Я гадаю,
Що байдуже йому. Хоча скоріше
Підтримає він нас, ніж навпаки.
Тим паче після бесіди, в якій,—
Виходячи з французького питання,—
Йому я суму запропонував,
Якої досі не пропонувало
Англійське духівництво ще нікому
З тих, що англійський обіймали трон.

Єпископ

І як, гадаєте, сприйняв він це?

Архієпископ

Цілком прихильно, хоч і не дослухав —
Усупереч припущенням моїм —
В подробицях усіх обгрунтувань,
Що право забезпечують йому
На герцогства французькі. Навіть більше
На трон французький: ті права від діда,
Едварда, в спадщину йому дістались.

Єпископ

Що ж перешкодило йому дослухать?

Архієпископ

Посол французький саме попросив

Аудієнції. Мабуть, вже час
Його прийняти. Чи уже четверта?

Єпископ
Так.

Архієпископ
Тоді ходім, послухаєм посла,
Хоч перш ніж тон француз уста розкриє,
Здогадуюсь, про що вестиме мову.

Єпископ
Я з вами. Хочу теж його послухать.

СЦЕНА 2

Там же. Прийомна зала

Входить король Генріх, Глостер. Бедфорд. Ексетер, Уорік, Вестморленд і почет.

Король Генріх
А де шляхетний лорд Кентерберійський?

Ексетер
Немає.

Король Генріх
Дядечку, пошліть по нього.

Вестморленд
Запросимо посла, вельможний пане?

Король Генріх

Ще ні, кузене. Спершу слід звільнитись
Від тягаря думок украй тривожних,
Що Франції стосуються і нас.

Входять архієпископ Кентерберійський та єпископ Ілійський.

Архієпископ

Храни господь і вас, і ваш престол
На літа многії.

Король Генріх

Ми вдячні вам.
Учений лорде, просим пояснити
Так, як трактують це закон і церква,
Підтверджує чи ні "Салічна правда",
Що є в нас право на французькі землі.
Та боже борони, мій вірний лорде,
Перекрутити те, що вам відомо,
Тягар лукавства взять собі на душу
І посилатись на права фальшиві,
Що з правдою далеко розминуться.
Бог знає, скільки ще людей нещасних
Платити мають кров'ю, щоб довести
Правдивість слів, що нас до дії кличуть.
Не маючи підстав, не поспішайте
Наш гострий меч до бою розбудити;
В ім'я господнє, будьте обережні.
Коли зіткнуться дві такі держави,
Вже не обійдеться малою кров'ю.
А кожна крапля крові безневинних —
Тому прокляття, хто меча гострив,
Щоб вкоротити вік, і так короткий.
Це зваживши, висловлюватись прошу.
Ми ж слухатимем з вірою у серці,

Що в кожнім слові — совість ваша, чиста,
Як немовля, що прийняло хрещення.

Архієпископ
Тож слухайте, володарю і пери,
Чиє життя престолові належить.
Ніщо на перешкоді не стоїть
Визнанню ваших прав на трон французький,
Окрім того, що твердить Фарамонд:
"In terram Salicam mulieres ne succedant" —
"В краю Салійськім спадок не для жінки".
Несправедливо край той називають
Своїм французи і вважають, ніби
Закон цей видав саме Фарамонд.
А згодні навіть їхні автори,
Що та земля в Германії лежить
Між ріками, що звуться Зала й Ельба.
Там, саксів підкоривши, Карл Великий
На їхніх землях франків поселив.
Вони жінок германських зневажали
За їхню поведінку нецнотливу
І прийняли закон про те, що жінка
Не може спадкоємицею бути.
Між Залою та Ельбою земля
В Германії тепер зоветься Мейсен.
Тож очевидно, що "Салічна правда"
До Франції ніяк не стосувалась.
Той край забрали франки, як ішов
Чотириста і двадцять перший рік
Від смерті Фарамонда — короля,
Якому приписали цей закон.
В чотириста і двадцять шостім році
Вмер по різдві Христовім Фарамонд,
А Карл Великий франків оселив
За Залою у вісімсот і п'ятім.

А ще, як твердять хроніки французькі,
Піпін Короткий Гільдеріка скинув
І на престол французький зазіхнув,
Спираючись на те, що він нащадок
Блітгільди, а вона — дочка Лотара.
Й Гуго Капет — що захопив корону
У Карла Лотарінгського, якому
Був предком Карл Великий,— намагався
Законності своїм правам надати
(Хоч марно в тім шукать якоїсь правди)
Тим, що свій рід виводив від Лінгари.
Це Карломана донька; той же — син
Людовіка, якому Карл Великий
Був рідним батьком. Не було спокою
Людовіку Десятому на троні.
Нащадок узурпатора Капета,
Він все зробив, аби лиш довести,
Що Ізабелла, чий онук він був,
Походила від пані Ерменгарди,
Якої батько — герцог Лотарінгський.
І тим, кому був предком Карл Великий,
Її заміжжя повернуло трон.
Як правда те, що сяє в небі сонце,
Так правда й те, шо у своїх правах
Піпін, Людовік, а також Капет
Спиралися на спадкоємиць завжди.
У Франції було так до сьогодні;
Однак "Салічну правду" висувають
Як доказ проти ваших прав на трон
І борсатись в тенетах родоводу
Воліють, аніж визнати, що в вас
І ваших предків титул відібрали.

Король Генріх

Отож — мої вимоги справедливі?

Архієпископ

Коли не так, хай гріх впаде на менеї
Бо сказано про це у Книзі чисел:
Якщо хто вмре, не маючи синів,
Тоді хай спадок доньці переходить.
Візьміть своє, здійміть кривавий стяг!
Огляньтесь на могутніх предків ваших
І на могилу прадіда свого,
Що дав вам спадок. Войовничий дух
І прадіда, і діда ви прикличте.
Завдав удару дужого французам
Ваш дід, Принц Чорний. Поки він громив їх,
Могутній батько з усмішкою стежив,
Як левеня ворожу кров пускає.
О мужні воїни! Лише піввійська
Розбило вшент найкращі вражі сили.
В той час, як решта, сміючись, стояла,
Не знаючи, куди докласти руки.

Єпископ

Згадайте дії ваших мужніх предків,
Ударом дужим повторіть той подвиг.
Нащадок їхній, ви на їхнім троні,
Героїв кров, шо здобула їм славу,
Тече у ваших жилах. Мій владарю,
В вас молодість і сила поєднались
Для подвигів і звершень вікопомних.

Ексетер

А браття ваші, всіх земель монархи,
Ждуть, поки ви прокинетесь до дії,
Як личить тим, у кого кров левина.

Вестморленд

Відомо, що на вашім боці право

І сила теж. І шо король англійський
Дворян багатших, підданих вірніших
Не мав ніколи. Хоч вони ще тут,
Та серцем всяк уже в бою за вас.

Архієпископ

Тож хай ідуть за покликом сердець
Вам трон здобути кров'ю і мечем.
А духівництво, щоб допомогти,
Збере для вас таку велику суму,
Якої ще не жертвувала церква
Нікому з тих, що правили до вас.

Король Генріх

Не тільки спорядити у похід
Нам військо треба. Залишім частину
Для захисту країни, бо шотландці
Відразу нападуть.

Архієпископ

Населення граничних володінь —
Заслін достатній, щоб сусіди хижі
В глиб Англії далеко не сягнули.

Король Генріх

Не про наїзди мову ведемо,
А про війну. Відомо, що шотландці
Непевні завжди, в намірах своїх.
Ви знаєте: як тільки прадід мій
На Францію походом вирушав,
Відразу ж у беззахисну країну
Лавиною вривалися шотландці,
Немов потік, що греблю рве стареньку;
Безжально землю нашу плюндрували,
В облогу брали замки і міста,

І Англія, безсила дати відсіч,
Тремтіла вся перед лихим сусідом.

Архієпископ

Не стільки збитку там було, як страху;
Ось приклад на підтвердження цього:
Все лицарство з французом воювало,
А наша Англія-вдова тим часом
Не тільки захистилася уміло,
А й короля шотландського схопила,
Немов вівцю далеко від отари,
І відіслала здобич до Едварда
У Францію. Відомо, що відтоді
Ваш рід на славу збагатився так,
Як дно морське на затонулі скарби.

Єпископ

Старе прислів'я радить дуже мудро:
"Як хочеш Францію здолати,
Слід із Шотландії почати".
Бо лиш злетить орел англійський вгору
Шотландська ласиця в гніздо залазить
Висмоктувати царствені яєчка.
І, наче миша, коли кіт далеко,
Не стільки з'їсти, скільки попсувати.

Ексетер

Виходить, кіт сидіти має вдома.
Чи є в тім необхідність? Звісно, ні.
Міцні замки у мас на дверях висять,
А на злодюжок є надійні пастки.
Коли рука воює за кордоном.
Дім мудра голова оберігає.
Хоч різної ваги в державі люди,
Об'єднує мета їх між собою

В гармонію невимушену, щиру,
Як музика.

Архієпископ
Так визначило небо,
Розподіливши працю між людьми
Й зусиллям їхнім давши рух постійний.
А за мету покладено усім
Покору. Ось і бджоли так працюють.
Сама природа ставить їх за приклад,
Як людям лад між себе навести.
Є в бджіл король і різні урядовці: О
дні у власнім домі хазяйнують,
За межами його торгують другі,
А треті, з жалами, немов солдати,
Грабують ніжні квіти в літню пору
Й зі здобиччю, веселі, повертають
В покої до володаря свого.
А той, у клопотах поважних, стежить,
Як зводять стіни з золота й пісень,
Як медом повнять соти трударі,
Як товпляться бідахи носії
З важкою ношею в вузьких воротях
І як суддя з гудінням невблаганним Д
о рук страшним катам передає
Лінивця-трутня. Мова йде про те,
Що різні дії об'єднать метою
Ми можем так, щоб досягти її.
Як стріли, пущені із різних луків,
Вражають ціль,
Як декілька доріг веде у місто,
Як безліч рік в одне впадають море,
Як лінії збігаються усі
На сонячнім годиннику до центру,
Так сотні кроків можуть привести

До успіху у кроці вирішальнім.
Тож у похід, на Францію, владарю!
Начетверо ми сили поділімо;
У Францію візьміть четверту частку.
Цього доволі, щоб тремтіли галли.
Якщо ми, з рештою зоставшись дома,
Не зможем пса прогнати від порога,
Хай нас шматує. Хай весь світ забуде
Про нашу мужність і державну мудрість.

Король Генріх
Дофінових послів сюди покличте.

(Кілька слуг виходять.)

Ми зважились. Коли господь поможе
І ви, опора наша благородна,
Ми Францію примусимо вклонитись,
А ні — тоді розірвем на шматки.
Або ми править нею почнемо
І герцогствами, що до нас належать,
Або накладемо життям безславно,
І не зведуть гробниці в нашу пам'ять.
Хай славлять нас великі перемоги
В віках— або нехай могила наша,
Немов слуга султана без'язикий,
Мовчить, бо напису на ній не буде.

(Входять французькі посли.)

Ми побажання вислухать готові,
Які дофін, кузен наш, передав.
Це ж не король, а він вітає нас?

Перший посол

Чи зволите, щоб ми переказали
Для вас усе з початку до кінця,
Чи викласти лише загальну думку
Того, що нам велів сказать дофін?

Кроль Генріх

Ми не тиран, а християнський владар
І почуття тримаємо в покорі
Надійно, наче в'язнів у темниці.
Тож не приховуйте від нас нічого,
Кажіть всю правду.

Перший посол

Стисло — ось вона.
Посли від вас у Франції недавно
На певні герцогства претендували.
Це спадщина, як твердили вони,
Едварда Третього. Дофін вважає,
Що то лиш молодість нуртує в вас.
Прогулянка у Францію, сказав він.
То справа марна, бо ніяких герцогств
Веселий молодик там не здобуде.
А ще, зважаючи на вашу вдачу,
Коштовностей він бочку надіслав,
Бажаючи натомість, щоб віднині
Вам герцогства на думку не спадали.

Король Генріх

Що в бочці, дядьку?

Ексетер

Тенісні м'ячі.

Король Генріх

Дофінів жарт потішив нас чудово.
Йому за подарунок, вам за труд
Ми вдячні. І, ракетки підібравши,
Ми партію у Франції зіграєм.
А ставкою хай буде нам корона
Дофінового батька. Сам дофін
Суперника обрав собі такого,
Що буде не до гри гравцям французьким.
Дофін на глум взяв нашу буйну юність,
Не знаючи, що нам вона дала.
Ніколи ми не цінували дуже
Англійського убогого престолу,
Й тому, далеко живучи від дому
Свого французького, в гульню вдавались.
Затямить хай дофін: тугим вітрилом
Здійметься, горда велич королівська,
Коли займу я врешті трон французький.
Для цього занедбав я привілеї
І тяжко працював, як простолюдець.
Тепер я стану у промінні слави,
Що вразить очі кожного француза;
Дофін осліпне зовсім, як погляне.
Скажіть йому, що жарт його глузливий
На ядра ці м'ячі перетворив,
І марні жертви тягарем важким
Йому на душу ляжуть. Глузування
Обернеться розлукою жінкам,
Чоловікам, і матерям, і дітям,
Зруйнує замки. Прокленуть цей жарт
І ті, кого на світі ще нема.
Та все господь в руках своїх тримає;
На нього покладаюсь. Попередьте,
В ім'я господнє, принца: я іду,
Бо помста кличе і священне діло;

І праведна рука його звершить.
Ідіть же з миром і скажіть дофіну:
То дуже недотепне жартування,
Що тисячам несе самі страждання.
Хай варта проведе послів. Прощайте.

Посли виходять.

Ексетер
Нівроку жарти.

Король Генріх
Ми жартуна примусим червоніти.
Щоб часу нам не гаяти, панове,
Прошу вас до походу готуватись.
Крім господа (хай він нам помагає),
На думці в нас лиш Франція одна.
Тож сили, необхідні для війни,
Зберіть негайно. Передбачте все,
Щоб, мов на крилах, досягти мети
І покарати, звірившись на бога,
Дофіна коло рідного порога.
Хай думка кожного працює плідно
Над тим, як нам похід звершити гідно.

Виходять.

ДІЯ ДРУГА

Входить Хор.

Хор
В англійську молодь шал війни вселився
Лежать єдваби в скринях нерухомо,

Замовлень не злічить у зброярів,
Жагою слави всяк тепер палає,
Збуває статки, щоб коня придбати,
І, як Меркурій з крильцями на п'ятах,
Спішить услід взірцеві королів.
Бо в вишині над кожним з них витає
Надія, що прикрасила меча
Коронами великими й малими
Для Гаррі та соратників його.
Французи, потай вивідавши все
Про страхітливі наміри англійців.
Тремтять, налякані, й інтриги ниці
Пускають в хід, щоб відвернути лихо.
О Англіє! В тобі таїться велич,
Мов серце велета в малому тілі.
Ти б слави зажила в віках, якби
В твоїх синах підлота не таїлась.
Та ось біда твоя: знайшли французи
В тобі кубло сердець пустих і ницих
І золотом напхали їх за зраду.
Граф Річард Кембриджський і лорд Скруп Мешем
Сер Томас Грей, нортемберлендський лицар,—
Всі троє продались — так, продались! —
Злигалися з французом боязливим.
Якщо здійсняться заміри пекельні,
Тоді загине з королів найкращий,
Не встигши з Саутгемптона відплисти.
Терпіння виявіть. Не вперше нам —
На всі події вчасно ми поспієм.
Вже гроші сплачено. Убивці ждуть.
Король залишив Лондон. Місце дії
Ми переносимо у Саутгемптон;
Там наша сцена, там і ваше місце.
Ми Францію відвідаємо з вами
І, заспокоївши морську протоку,

Повернемось. Бо не байдуже нам,
Чи не нудотно стане глядачам.
Тепер до Саутгемптона скоріше,
Услід за королем — та не раніше.

(Виходить)

СЦЕНА 1

Вулиця біля корчми "Кабаняча голова" в ІстчіпІ, Лондон, Входять капрал Нім і лейтенант Бардольф

Бардольф
Приємна зустріч, капрале Нім.

Нім
Доброго ранку, лейтенанте Бардольф.

Бардольф
Ну що, помирилися ви з прапорщиком Пістолем?

Нім
А мені байдуже. Я більше мовчу. Та згодом у нас може стати весело. А втім, що буде, те й буде. Битися не наважуюсь, але як доведеться, то наосліп і я можу помахати своєю залізячкою. Меч у мене простий, та дарма. Годиться, щоб шматок сиру підсмажити. А виймеш з вогню — холод витримує не гірше будь-якого іншого. Отаке-то.

Бардольф
Пригощу вас сніданком, аби лиш помирились. Побратаємось — а потім у Францію. Згода, шановний капрале Нім?

Нім
Слово честі, житиму, пока живеться, будьте певні. А коли вже підіпре

так, що далі нікуди, залишиться єдиний вихід. Ото й буде моя остання ставка і моя остання втіха.

Бардольф

Що правда, то правда, капрале. Він оженився на Нел Спритлі, а вона, звичайно, повелася з тобою негідно, бо ви були вже заручені.

Нім

Хто його знає. Хай буде, що буде. А от чиясь горлянка, може, й гострого леза дочекається уві сні. Хай буде, що буде. Терпіння хоч і зморена шкапа, та до якогось кінця дійде. І всьому є край. Хоча — хто його знає.

Бардольф

А ось і прапорщик Пістоль з дружиною. Наберіться терпіння, шановний капрале.

Входять Пістоль і хазяйка корчми.

Бардольф

Ба, Пістоль, хазяїн!

Пістоль

Хазяїн? Ах ти ж пес!
Клянусь, ненависне мені це слово
І постояльцям тут не бути!

Хазяйка

Даю в тім слово — скоро їх не буде. Не встигнеш поселити в себе десяток порядних жінок, що чесно заробляють собі на хліб голкою, як люди вже думають, що тут справжній дім розпусти

(Нім і Пістоль добувають мечі.)

Мати божа! Пропав чоловік! Зараз ми станемо свідками тілоспрямованої дії і вбивства.

Бардольф

Шановний лейтенанте, шановний капрале, облиште!

Нім

Тьху!

Пістоль

На тебе тьху, паршиве ісландське цуценя!

Хазяйка

Шановний капрале Нім, покажи свою мужність, сховай меча.

Нім

Ану, ходім! Поговорімо solus *.
(* Наодинці (лат.))

Пістоль

Я — solus? Ох, собако, ох, падлюко!
Ось я тобі цим solus'ом по пиці,
Ще й по зубах. Я solus'а в горлянку,
В печінку, в черево твоє погане
Запхаю, в пельку повно натовчу!
Кишки тобі від solus'а розіпре,
Бо, як курок на зводі у Пістоля,
Не забариться й спалах.

Нім

Я тобі не Барбазон, і закляттями мене не візьмеш. Так і кортить налупцювати тебе добряче. А коли обливатимеш мене своїм брудом, я тебе, м'яко кажучи, мечем прочищу. Ну, ходімо. Я тобі, м'яко кажучи, кишки гарненько полоскочу. От і вся казка.

Пістоль

Бридкий хвалько, тварюко знавісніла!
Могила зяюча тебе чекає.
Тож смерть тобі!

Бардольф

(добуває меча)
Послухайте, послухайте, що я скажу! Хто перший ударить, в того я зажену меча по саме руків'я, не був би я солдатом!

Пістоль

Тамує шал така пересторога.

(Пістоль і Нім ховають мечі.)

Подай же лапу, хай її потисну.
Ти мужній чоловік.

Нім

Рано чи пізно я тобі, м'яко кажучи, горлянку переріжу. От і вся казка.

Пістоль

Coupe la gorge!*
Це те, що треба. Ну, ставай до бою.
Ач, крітський пес! Моя дружина впала
Тобі ув око? Геть,
До прокажених у притулок. Там
Собі Кресіду знайдеш соромітну,
Дол Продран на ім'я. Женись на ній.
A quondam** Спритлі є і завжди буде
Коханою моєю. Pauca***. Все. Йди геть.
(* Перерізати горлянку! (фр.)
** Колишня (лат.)
*** Досить (лат.))

Входить хлопчик-слуга.

Хлопчик

Хазяїне Пістоль, прошу вас до мого пана. І вас теж, хазяйко. Він дуже хворий і хоче лягти в ліжко. А ти, добрий Бардольфе, упхай свого червоного носа замість грілки в його постіль. Їй-богу, він дуже хворий.

Бардольф

Геть звідси, шельмо!

Хазяйка

Слово честі, цей хлопчисько скінчить на шибениці. А хворому король розбив серце. Чоловіченьку, приходь швидше додому.

Хазяйка і хлопчик виходять.

Бардольф

Як же вас помирити? Треба ж разом у Францію вирушати. Якого біса нам ножі гострити один на одного?

Пістоль

Чорти голодні сваряться нехай!

Нім

А віддаси вісім шилінгів, що ти програв, коли ми об заклад билися?

Пістоль

Той ниций раб, хто платить.

Нім

Зараз я їх матиму. От і вся казка. Пістоль Хай мужність вирішить. Ану, ставай.

Добувають мечі.

Бардольф

Клянусь мечем, уб'ю того, хто перший вдарить.
Клянусь мечем, що вб'ю.

(Добуває меча)

Пістоль

Мечем поклявся. Не до жартів нам.
(Ховає меча)

Бардольф

Капрале Нім, коли збираєшся миритись, то мирись. А ні, то й мені станеш ворогом. Прошу тебе, сховай меча.

Нім

(до Пістоля)
А віддаси вісім шилінгів, що ти програв, коли ми об заклад билися?

Пістоль

Віддам я нобля цілого тобі,
Ще й випить дам. І станемо віднині
Як друзі ми, і навіть як брати.
Для Німа житиму, а Нім — для мене,
По справедливості. Я маркітантом
При війську буду, в грошики уб'юся.
Подай же руку.

Нім ховає меча.

Нім

А нобля даси?

Пістоль

З рук в руки, без обману.

Нім

Ну, що ж. От і вся казка.

Входить хазяйка.

Хазяйка

Якщо вас жінка породила, то майте серце, ходіть швидше до сера Джона. Так його, бідолаху, трясе безупинна триденна лихоманка, аж плакати хочеться, як на нього глянеш. ХодІіть же до нього, любі мої.

Нім

Король, щиро кажучи, зігнав злість на лнцарвВД

Пістоль

Ти правду кажеш, Німе.
Та бог зцілив його розбите серце.

Нім

Наш король — добрий король. Але, що вдієш,
Буває і примхливим, і свавільним.

Пістоль

Утішмо лицаря й мерщій до діла.

Виходять.

СЦЕНА 2

Саутгемптон. Зала міської ради. Входять Ексетер, Бедфорд і Вестморленд.

Бедфорд

Король зрадливцям надто довіряє.

Ексетер

Ось-ось арештувати мають їх.

Вестморленд

Поглянути на них — сумирні й тихі.
Неначе в серці відданість така,
Що можна покладатися на неї.

Бедфорд

Про їхні наміри король дізнався
З листів, які вдалось перехопити.

Ексетер

Лорд Скруп! Та це ж улюбленець державця.
Він ласками осипаний був щедро,
Однак продався ворогу лихому
І замах готував на короля!

Сурми. Входять король Генріх, Скруп, Кембрід ж, Грей та вельможі в супроводі почту.

Король Генріх

Погожий вітер. Час рушати в море.
Шановний лорде Кембрідж, лорде Мешем
І ви, шляхетний лицарю, скажіть,
Чи зможуть воїни, що з нами йдуть,
Узяти гору над французьким військом,
Звершити діло те, задля якого
Ми в Саутгемптоні зібрали їх?

Скруп

Якщо зусиль не пошкодують — зможуть.

Король Генріх

Не сумніваємось, що так і буде,
Бо кожен, з ким в похід ми ідемо,
Всім серцем з нами. Також ті, хто тут
Лишаються, всі щиро нам бажають
Звитяжно завершити цю війну.

Кембрідж

Ніде ще так монарха не любили,
Не шанували, як величність вашу.
Нема між ваших підданих такого,
Який зазнав би горя чи зневаги
В часи солодкі вашого правління.

Грей

Це суща правда. Жовч розвівши медом,
Тепер вам служить віддано і ревно
Всяк давній ворог вашого вітця.

Король Генріх

Тим більша це для вдячності причина.
Заслуги власні краще нам забути,
Аніж лишити без винагороди
Діла достойні підданих своїх.

Скруп

Вони потроять всі свої зусилля,
Окрилені величною метою
Служити вам невтомними трудами.

Король Генріх

В тім сумніву немає.

(До Ексетера)

Дядьку мій,

Звільніть того зухвальця, що посмів
Учора ображати нашу гідність.
Звичайно, тут причиною вино.
Він кається, й цього доволі нам.

Скруп

Це милосердя надто небезпечне.
Якщо його тепер не покарати,
То з нього інші приклад взяти можуть.

Король Генріх

О, будьмо милосердні.

Кембрідж

То поєднайте милосердя й кару.

Грей

Хіба не милосердя — покарати,
Але й залишити серед живих?

Король Генріх

Любов до мене і турбота ваша
Лягають тягарем на винуватця.
Коли таку провину випадкову
Суворо осудити, як тоді
Поставитись до злочинів нам слід,
Задуманих свідомо? Ми зухвальця
Прощаємо, хоч Кембрідж, Скруп і Грей

В турботі ніжній про особу нашу
Воліли б кари. Щодо справ французьких —
Хто має повноваження дістати?

Кембрідж
Королю, вам
Сьогодні мав я нагадать про це.

Скруп
І я також, владарю.

Грей
Я теж, вельможний пане.

Король Генріх
Граф Річард Кембріджський і лорд Скруп Мешем,
Сер Томас Грей, нортемберлендський лицар,-
Ось ваші повноваження. Читайте
І певні будьте — вам ціну я знаю.
Мій дядьку Ексетере, Вестморленде,
Надвечір відпливаємо. Панове!
Ви, схоже, прочитали щось таке,
Що навіть зблідли? От так переміна!
Мов крейда білі. Що ж у тих паперах
Так налякало вас, аж геть зігнало
Всю кров з лиця?

Кембрідж
Провину визнаю.
Здаюсь на вашу милість королівську.

Грей, Скруп
Ми теж благаємо про милосердя.

Король Генріх

Недавно ще воно живе було;
Поради ваші — ось його убивці.
Не вам про милосердя говорити,
Бо міркування ваші обернулись
Супроти вас, мов пси оскаженілі,
Що вже й господарів не признають.
Ось виродки англійські! Ось лорд Кембрідж.
Всі знають, як його любили ми.
Шанобою оточений він був,
Як і годиться лордові. Та бач,
На жменьку крон нікчемних спокусився,
Поклявсь французам нас підступно вбити
У Саутгемптоні. І цей ось лицар
Убити нас поклявся, хоч не менше
Нам дякувати мав би він за щедрість.
А що ж тобі сказати, лорде Скруп?
Жорстока і невдячна ти істото!
Ти мав ключі від таємниць моїх,
Тобі всю душу я звіряв свою,
Ти міг би обернути залюбки
Мене на джерело золотоносне.
Невже вдалося золоту чужому
Із тебе видобуть хоч іскру зла,
Яку хіба що палець мій відчув би?
Хоч правда виступає, ніби чорне
На білім тлі,— не йму очам я віри.
Убивство й зрада — нерозлучна пара,
Мов два дияволи в однім ярмі.
У злагоді вони працюють завжди,
І ні для кого це не дивина.
А ти — хоч неймовірно це, та правда —
Зрадливістю усіх нас приголомшив.
Диявола того, що так підступно
Спромігся замутити розум твій,

У пеклі вже відзнака жде висока.
Штовхаючи на зраду нас, люципер
Свій намір підлий завжди одягає
В блискучі, пишні шати благочестя.
А той нечистий, що тебе намовив,
І приводу для зради не придумав,
Хіба що обіцяв у нагороду
Тебе зганьбити зрадника тавром.
Нехай би він хоч цілий світ оббіг,
Мов хижий лев, та й то, вернувшись в пекло,
Сказав би: "Легко так, як цей англієць,
Ніхто спокусі ще не піддавався".
Моєму ти довір'ю прищепив
Підозру чорну. Хто старанно дбав
Про свій обов'язок? Звичайно, ти.
А хто ученим був? Звичайно, ти.
Походженням високий? Звісно, ти.
Хто в бога свято вірив? Звісно, ти.
А хто, скажи, помірність виявляв
У пристрастях, у радощах і гніві,
Міг завжди стримать бунт своєї крові.
До того ж був і скромним, і поштивим,
Очам і вухам нарізно не вірив,
Лише обом відразу й голові —
Це теж, мені здавалося, був ти.
Твоє падіння — то моя отрута,
Що тінь підозри кине на достойних.
Оплакувать тебе я буду гірко,
Бо від часів Адама я не знаю
Падіння нижчого. Провину їхню
Доведено. У руки правосуддя
Всіх трьох віддайте. Хай їм бог простить.

Ексетер

Річарде, графе Кембріджський, я арештую тебе за державну зраду.

Генріху, лорде Скруп Мешемський, я арештую тебе за державну зраду.
Томасе Грей, лицарю нортемберлендський, я арештую тебе за державну зраду.

Скруп

Господь розкрив наш задум віроломний.
Не смерть мене жахає — злочин мій.
І хай його простить величність ваша,
Дарма що заплачу життям за нього.

Кембрідж

Не золотом французьким спокусився,
Хоч визнаю — воно б допомогло
Здійснити швидше наміри мої.
Господь не допустив, щоб сталось так.
Втішатимуся цим у смертних муках,
Благаючи прощення в вас і в нього.

Грей

Не знав ще підданий такого щастя
Від того, що розкрито грізну змову,
Як я відчув, хоч сам її учасник.
Не буду за життя своє просити —
Простіть, владарю, лиш вину мою.

Король Генріх

Хай бог простить. Тож вислухайте вирок,
У змові проти нашої особи
Злигалися ви з ворогом і навіть
За нашу смерть одержали завдаток.
Державця прирекли ви на загибель,
Його вельмож — на жалюгідне рабство,
Його народ— на гніт і на поталу,
Країну — на жорстоке плюндрування.
Ми помсти не шукаємо за себе,

Та, дбаючи про долю королівства,
Якому ви погибель готували,
Ми ставим вас перед його законом.
Ідіть на смерть, ви, покидьки мерзенні.
Хай вам господь поможе милосердний
Її зустріти гідно, з каяттям
У злочинах тяжких. Ведіть їх звідси.

(Кембрідж, Скруп і Грей виходять під вартою.)

Тепер — на Францію. У цім поході
Нам слави, лорди, вистачить на всіх.
Щаслива буде ця війна, ми певні.
Господь явив нам милість і розкрив
Мерзенну зраду, що підстерігала
Від самого початку нас підступно.
Тепер немає більше перешкод.
Вперед, англійці! Хай же військо наше
Веде рука господня у поході.
Не гаючись, виходимо у море.
Підняти всі знамена бойові.
На кораблі! Здобуде меч корону,
А ні — то не король я й Альбіону.

Сурми.

Виходять.

СЦЕНА 3

Лондон. Вулиця біля заїзду в Істчіпі.

Входять Пістоль, хазяйка, Нім, Бардольф і хлопчик-слуга.

Хазяйка

Голубчику, чоловіченьку мій, дозволь провести тебе до Стейнса.

Пістоль

Нізащо. Туга й так вже серце крає.
Не супся, Бардольфе. Кріпися, Німе!
Будь мужнім, хлопче. Фальстаф наш помер,
І туги не відвернеш.

Бардольф

Хоч би де він опинився, я б хотів бути коло нього — чи в раю, чи в пеклі.

Хазяйка

Не може він потрапити до пекла. Він у лоні Артуровім, вже хто-хто, а він-таки там. Легко помер, як невинне дитя. Відійшов між дванадцятою й першою, якраз коли відплив починався. Побачила, як простирадла мне, квітками бавиться та до пальців своїх усміхається, і зрозуміла, що він уже на останній дорозі. Ніс загострився, наче перо, і почав він щось про зелені поля белькотіти. "Що це ви, сер Джоне,—кажу,—Не втрачайте надії, друже". А він як не закричить: "Господи, господи, господи!" Так разів зо три чи чотири. То я, щоб його втішити, сказала, хай не думає про бога. Сподівалася, що не прийшла ще йому пора перейматися такими думками. Попросив він закутати йому тепліше ноги. Засунула я руку під ковдру, помацала спершу ступні,— а вони холодні, як камінь; потім коліна, тоді ще вище — а воно все холодне, як камінь.

Нім

Кажуть, він проклинав херес.

Хазяйка

Було таке.

Бардольф

І жінок.

Хазяйка

Такого не було.

Хлопчик

Було. Казав, що вони втілення диявола.

Хазяйка

Щодо тіла, то ним він ніколи не захоплюванні

Хлопчик

Він якось казав, що через жінок потрапить до чорта в зуби.

Хазяйка

Так, можна сказати, що він торкався жінок. Але в нього був риматизм, і він говорив про вавілонську блудницю.

Хлопчик

А пам'ятаєте, коли він побачив блоху на Бардольфовім червонім носі, то сказав, що це грішна душа горить у пекельнім огні?

Бардольф

Те паливо вже скінчилось, так що вогонь підтримувати нічим. А крім того палива, я на службі в нього нічого. А й не мав.

Нім

Чи не пора нам рушати? Король, мабуть, уже залишив Саутгемптон.

Пістоль

Ходім. Моє кохання, поцілуймось.
Дивись, як слід добро моє гляди.
Розумницею будь: хто п'є, хай платить.
Не вір нікому. Пам'ятай, що слово
Зламати легко, наче соломинку;
Що совість нетривка, мов та облатка;

І завжди звавсь "Лапай" найкращий пес.
Caveto* за порадника візьми.
Ну, витри ясні зорі-оченята.
В дорогу, хлопці! Франція нас жде.
Там крові нап'ємося, як п'явки!
(*Пильнуй (лат.))

Хлопчик

Кажуть, вона шкідлива для здоров'я.

Пістоль

Цілуй же ніжні вустонька і — марш.

Бардольф

Прощай, хазяйко.

(Цілує її)

Нім

Не можу я з вами цілуватися, от і вся казка. Та все ж прощайте.

Пістоль

Ретельно хазяйнуй. Тримайся дому.

Хазяйка

Щасти вам! Прощавайте!

Виходять.

СЦЕНА 4

Франція. Кімната в королівському палаці.

Сурми Входять французький король, дофін, герцоги Берійський та Бретонський, конетабль та інші.

Франц. король
Загрожує нам Англії могуття.
Тому не гаймо часу, приготуймось,
Щоб гідно цих загарбників зустріти.
Ви, герцоги Берійський і Бретонський,
Брабантський, Орлеанський, ви, дофіне,
Скоріш фортеці наші всі огляньте,
Припасом і людьми допоможіть,
Бо ворог наступає так навально,
Немов потік, що прірви досягає.
Тож виявити слід далекоглядність,
Згадавши страхітливу ту науку,
Що нам дали англійці в нашім домі
За легковажність.

Дофін
Мій шановний батьку,
Це слушно, відсіч слід їм готувати.
Бо довіряти мирові не можна,
Хоч не було б і чутки про війну
Чи про незгоду. Все одно подбати
Ми мали б про фортеці та про військо,
Так ніби на порозі вже війна.
Порада мудра. Знати необхідно
Слабкі місця своєї оборони.
Але страху показувать не слід —
Не більш принаймні, ніж коли б англійці
До танцю, мов на тройцю, лаштувались.
Бо ними править нині так невміло
І скіпетра непевно так тримає
Юнак пустоголовий і примхливий,
Що гріх його боятися.

Конетабль

Дофіне,
Так думати — це помилка велика.
Ви краще запитайте у послів,
Як він поважно слухав їхню мову,
І скільки мудрих радників у нього,
Який вій стриманий і водночас
Як твердо він прямує до мети,
І ви збагнете, що та його бездумність —
Лиш маска. Брут носив її також,
Свій розум за глупотою сховавши.
Ось так ховає садівник під гноєм
Коріння ніжне до весняних днів.

Дофін

Вельможний конетаблю, це не так.
Ми думки іншої, та не зважайте.
Тут, я гадаю, краще перебільшить
Ворожу силу, бо тоді напевно
Ми зможемо протистояти їй.
А скупістю лиш справу зіпсуєм,
Немов той скнара, що на свій камзол
Пошкодував суконця зайвий лікоть.

Франц. король

Так, краще думати, що Генріх сильний,
І дбать про сильну відсіч. Нашу кров
Лили ще прадіди його. Цей рід,
Немов злий дух, на всіх стежках родинних
Нас переслідує. Страшну ганьбу,
Що вкрилися ми нею під Кресі,
Забуть несила. Всіх французьких принців
Узяв у бран один з ім'ям зловісним.
То був Едвард Уельський, Чорний Принц.
А на горі, під сонцем золотим,

Едвардів батько сам, могутній лицар,
Стояв і з усміхом дививсь, як син
Творіння матері природи нищить
І нівечить ті паростки, що їх
Ростили бог і люди двадцять літ.
Тож Генріх, пагін роду переможців,
Вселяє страх могутністю своєю.

Входить гонець.

Гонець
Посли англійські прибули і просять,
Щоб допустили їх до вас, владарю.

Франц. король
Запрошуйте. Ми їх прийнять готові.

(Гонець і кілька лордів виходять.)

Англійські пси, як бачите, вже тут.

Дофін
Їх навіть погляд ваш зупинить легко,
Бо пси лякливі брешуть лиш тоді,
Коли тікає здобич. Мій владарю,
Не дайте їм розводитись. Хай знають —
Міцна держава, що стоїть за вами.
Про себе дбати, пане, менший гріх,
Аніж себе занедбувать, повірте.

Входять лорди, з ними Ексетер і почет.

Франц. король
Наш брат англійський вас прислав сюди?

Ексетер

Так, він, і шле вітання вам своє,
А з ним вимогу, щоб зреклися ви
Чужої величі в ім'я господнє;
Бо це його добро й його нащадків.
Ідеться про корону, привілеї
Та почесті, що звичаєм і часом
Освячені давно як королівські.
Аби підозри не було, що це
Пуста вимога, а підстави наші
Джерела мають надто вже сумнівні
Чи видобуті з праху забуття,
Він шле також свій власний родовід,
(подає папір)
Де кожна паросць — свідчення правдиве,
І просить вас розглянути його.
А впевнившись у тім, що наш король
Едварда Третього прямий нащадок,
Уславленого у віках державця,
Вам слід зректись корони й королівства,
Які по праву Генріху належать.

Франц. король

Що буде, як відмовлюсь?

Ексетер

Проллється кров. Бо вирвати корону
Він ладен з серця вашого, я певен.
Іде на вас так грізно, мов Юпітер,
З ним буря, грім, землі страшне двигтіння.
Якщо відмовитесь, то він примусить.
Вас богом заклинає наш король
Зректись престолу, пожаліть нещасних,
Що їх війни голодної пащека
Ось-ось поглине. Горе, плач і стогін

Сиріт, і вдів, і мучениць-дівчат
По наречених, дітях і мужах
І кров загиблих ляжуть тягарем
На вашу совість. Це його вимоги
І попередження. Я все сказав.
Якщо дофін присутній серед вас,
Йому вітання я привіз окреме.

Франц. король
Ну, що ж, ми поміркуємо як слід
І відповідь дамо для брата завтра;
Ви в Англію її відвезете.

Дофін
Це я — дофін. Що шле мені ваш Генріх?

Ексетер
Ненависть, і зневагу, й гордий виклик,
І все, що може висловить король,
Щоб тільки власну велич не принизить.
Як нині не поступиться ваш батько
І не пом'якшить витівку глузливу,
Образливу для нашого монарха,
Обернеться вона відлунням грізним,
Що з найглухіших Франції кутків
До вас долине осудом суворим
В страшній гармат англійських громовиці.

Дофін
Мій батько поступитись може вам
Хіба що всупереч моєму слову.
Я з Генріхом не примирюсь ніколи.
Тому, із натяком на легковажність,
Йому й послав я тенісні м'ячі.

Ексетер

Примусить він дрижати Лувр Паризький,
Хоч би на всю Європу там був корт.
Упевнитись ще буде в вас нагода,
Яку вже мали піддані його,
Що нині Генріх — зрілий чоловік,
Не те, що в юності. Він час цінує
! важить кожну мить. На власних втратах
Пізнаєте ви правду слів моїх.

Франц. король

Ви думку нашу знатимете завтра.

Сурми.

Ексетер

Не гайте часу. Генріх може й сам
Спитати скоро про затримку нашу,
Бо вже ступив він на французьку землю.

Франц. король

Вам перекажуть відповідь невдовзі.
Одна лиш ніч — не так уже й багато,
Щоб вирішить таку поважну справу.

Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

Входить Хор.

Хор

Як швидко, наче думка, дія наша
Летить на крилах буйної уяви.

Ми бачили, немов на власні очі,
Як в гавані зійшов на корабель
У повному спорядженні державець.
Ось флот його могутній, а над ним
У сяйві Феба вимпели тріпочуть.
Он юнги вже метнулися на ванти;
Лунає враз пронизливий свисток,
Щоб лад внести в дзвінке різноголосся.
Уже вітрила напинає вітер;
Важенні кораблі слухняно ріжуть
Високу хвилю. Уявіть, що ви
На березі, а перед вами місто
Гойдається .ча морі неспокійнім —
Таким здається величезний флот,
Що саме відпливає до Гарфлера.
За ним! За ним хай лине ваша думка!
Залиште Англію. Вона притихла,
Мов глупа ніч, бо стережуть її
Лише діди, старі жінки та діти —
Ті вже зів'яли, ті — не доросли,—
А в кого хоч пушок є на лиці,
Той з лицарством на Францію пішов.
А ось в облозі місто перед нами.
Довкола вже розставлено гармати,
І цілять їхні пащі на Гарфлер.
Вернувсь посол англійський, сповістив:
Король французький пропонує шлюб
Дочки своєї з Генріхом; за нею
Дає він кілька зубожілих герцогств.
Не згоден Генріх — і пушкар меткий
Гнотом пекельну зброю припікає.

(Тривога. За сценою чути гарматні постріли.)

Все зметено ядром. Тепер волію,
Щоб ваша думка докінчила дію.

(Виходить)

СЦЕНА 1

Франція. Перед мурами Гарфлера.

Гамір битви. Входять король Генріх, Ексетер, Бедфорд, Глостер і солдати, які несуть штурмові драбини.

Король Генріх
Крізь вилом пройдемо — або тілами
Своїми замуруємо його!
Ніщо не прикрашає так людину,
Як скромність і смирення в мирний час.
Та лиш покличуть сурми бойові,
Хай тигром кожен ворогу здається!
Напружте м'язи, розпаліте кров,
Сховайте вдачу лагідну за лютту.
Хай очі хижим блиском загоряться
І грізно визирають із очниць,
Немов гармати. Хай чоло похмуре
Над ними нависає, наче скеля,
Яку таранить вічно, невмолимо,
Неначе звір жорстокий, океан.
Роздуйте ніздрі, стисніть міцно зуби
І віддих затамуйте; дух борні
Хай в вас повстане. Лицарі, вперед!
У ваших жилах кров войовників,
Що в ратному труді, як Александр,
На цій землі не відали утоми
І, лиш звитяживши, мечі ховали.

Не осоромте рідних матерів
І доведіть, що справді ви сини
Героїв тих, кого звете батьками!
Хай стане кожен з вас у цім бою
Взірцем для простолюддя. Поселяни!
Вас Англія зростила. Доведіть,
Що мужній дух її ви зберегли,
Що батьківщини ви сини достойні,
Хоч ваші очі вже мені сказали:
Немає ниць серед вас людців.
Ви — наче гончаки, що нетерпляче
В погоню рвуться. Піднято вже звіра.
Хай чує ворог мужній клич здаля:
"За Англію! За Гаррі-короля!"

Виходять.

Тривога. За сценою чути гарматні постріли.

СЦЕНА 2

Там же.

Входять Нім, Бардольф, Пістоль і хлопчик-слуга.

Бардольф

Вперед, вперед, вперед! У вилом! У вилом!

Нім

Прошу тебе, капрале, зачекай. Надто вже гаряча бійка вийшла. А життя в мене одне. І це була б уся казка, коли б тут не стало надто жарко. Ось яка музика.

Пістоль

Нівроку музика. Таке зчинилось,
Що де не вдар, то гине божий раб.
Кривавий день — Рубай упень!
Здобудеш вічну славу.

Хлопчик

Якби мені оце зараз до Лондона, в пивницю. Всю славу віддав би за кухоль пива і безпечне місце.

Пістоль

А я,
Якби сповнялися бажання,
То без хвилини зволікання
Вже мчав би теж туди.

Хлопчик

Утік би враз, коли б хоч раз
Як вільний птах злетів.

Входить Флюелен.

Флюелен

До вилому, собаки! Вперед, негідники!
(Жене їх уперед)

Пістоль

О, зжалься, герцогу, на душі грішні!
Вгамуй свій гнів, вгамуй свій мужній гнів!
Вгамуй свій гнів, благаю!
Вгамуйсь, молодче! Май же милосердя!

Нім

Оце потіха! А от з вами, ваша честь, не потішишся!

Усі, крім хлопчика виходять.

Хлопчик

Хоч і малий я ще, а хвальків цих наскрізь бачу. Слугую всім трьом, а от коли б так вони спробували мені слугувати то навряд чи всі разом упоралися б. Бо з таких блазнів і одного путнього чоловіка не зліпиш. Коли яка небезпека, то в Бардольфа душа від страху біліє, а лице червоніє. На око хоробрий, але до бійки не вельми охочий. Пістоль убиває язиком, а меча не виймає. Через те в нього що не слово, то зламане, а зброя цілісінька. Нім десь прочув, що мовчкуваті люди найхоробріші. Тому навіть і молитви вголос не проказує, щоб його за боягуза не мали. А що говорить мало, то й поганих слів уживає небагато; не більше, ніж робить добрих справ. Голови ще нічиєї не проломив, окрім власної, та й то об стовп, коли п'яний був. Крадуть вони, що під руку попаде, а кажуть, що все по закону. Бардольф якось поцупив футляр від лютні. Дванадцять миль його ніс, а потім продав за півтора пенса. Крадіжка побратала Німа й Бардольфа. В Кале поцупили совок для вугілля. Цей подвиг одразу навів мене на думку, що вони взялися до чорної роботи. Хочеться їм, щоб мої руки почувалися в людських кишенях так само вільно, як рукавички чи носовички в кишені їхнього власника. Та мені гидко від цього перекладання з чужої кишені у свою, бо це все одно, що напихати її кривдами. Доведеться покинути цих хазяїв та пошукати кращої служби. Кишки мої не можуть перетравити їхньої підлості; треба її виблювати.

(Виходить)

Входить Флюелен, за ним Гауер.

Гауер

Капітане Флюелен, вас кличуть до підкопу: з вами хоче поговорити герцог Глостер.

Флюелен

До підкопу? Скажіть герцогові, що до підкопу не можна підходити, бо він,

дозволю сопі заувашити, зроблений не так, як того вимагають правила воєнного мистецтва. Він не досить глибокий. Дозволю сопі заувашити, що супротивник — мошете так і доповісти герцогові — підвів контрміни на чотири ярди глибше. Клянусь господом, вони підірвуть геть усе, якщо не пуде кращих вказівок.

Гауер

Герцог Глостер, якому доручено вести облогу, прислухається до кожної поради якогось ірландця — безперечно, дуже хороброго чоловіка.

Флюелен

Капітана Макморіса, еге ш?

Гауер

Мабуть, його.

Флюелен

Клянусь господом, він над йолопами йолоп. Я мошу сказати це йому в шиві очі. І дозволю солі заувашити, що він розуміється на справжньому воєнному мистецтві—я маю на увазі римське воєнне мистецтво — не краще від щеняти.

Входять Макморіс і капітан Джемі.

Гауер

Ось і він, а з ним шотландський капітан Джемі.

Флюелен

Капітан Дчемі — людина виняткової хоропрості. І це не викликає ніякого сумніву. До того ш, він сповнений рішучості і надзвичайно опізнаний із стародавнім воєнним мистецтвом, судячи з того, що мені відомо про його накази. Клянусь господом, він здатний відстояти свої погляди на воєнне мистецтво стародавніх римлян не гірше за пудь-якого іншого офіцера.

Джемі

Вітаю, капітане Флюелен.

Флюелен

І я вітаю вашу честь, шановний капітане Дчемі.

Гауер

Що сталося, капітане Макморіс? Ви облишили підкоп? Сапери припинили роботу?

Макморіс

Га! Їй-богу, фсе пішло шкереберть. Припинили роботу, просурмили відступ. Клянусь богом і душею сфого батька, робота пішла шкереберть, і її припинили. Їй-богу, за годину я
висадив би ф повітря фсе місто. О, фсе пішло шкереберть, фсе пішло шкереберть. Клянусь богом, усе пішло шкереберть!

Флюелен

Капітане Макморіс, прошу вас, пудьте ласкаві, обговорити зі мною деякі питання, що, так пи мовити, торкаються чи стосуються воєнного мистецтва — римського воєнного мистецтва. Ми проведемо дискусію і, так пи мовити, друшню песіду почасти для того, щоп я знайшов підтвердчення своїх поглядів, а почасти, для того, щоб я міг, так пи мовити, задовільнити свій розум обговоренням питань воєнного мистецтва. В цьому суть мого прохання.

Джемі

Скажу пу щирусті, це було б дуже добре, шановні капітани. Я теж скуристаюся нагодую і з радістю візьму участь у вашій бесіді, далебі!

Макморіс

Клянусь господом богом, тепер не час для розмоф! День гарячий, війна в розпалі, король і герцоги теж. Не час для розмоф. Місто в облозі, сурми кличуть до филому, а ми, прости господи, стоїмо отут, байдикуємо, лише

терефені правимо. І не сором усім нам, га? Клянусь господом, соромно стояти отак без діла, їй-богу, соромно. Горлянки різати треба, діло робити треба. А ми ж нічогісінько не робимо, клянусь господом богом, от що!

Джемі

Клянусь месую, поки сон склепить муї очі, я виконаю свій убов'язук, а ні — ту ляжу кістьми. Аякже, і життя свує віддам доругу, будьте певні, кули я сказав, то це вже точну. Їй-богу, з радістю пуслухав би вашу дискусію.

Флюелен

Капітане Макморіс, випачте, якщо помилюсь, але дозволю сопі заувашити, що мало хто з вашої нації...

Макморіс

Моєї нації? Що фи хочете сказати про мою націю? Що ми лиходії, фиродки, шахраї й мерзотники? Ви ще смієте гофорити про мою націю?

Флюелен

Дозволю сопі заувашити, що коли ви, капітане Макморіс, зрозуміли навпаки значення сказаного, то я схильний ввашати, що ваше ставлення до мене не відзначається люп'язністю яку мав пи виявити розвашливий чоловік, хоч я, дозволю сопі заувашити, не поступлюся перед вами ні знанням воєнного мистецтва ні родом, ні пудь-чим іншим.

Макморіс

Я про це іншої думки. Клянусь господом богоїм що фідрубаю фам голову!

Гауер

Панове, це непорозуміння!

Джемі

Ах, яка прикра пумилка!

Сурми сповіщають про переговори.

Гауер

Місто просить розпочати переговори.

Флюелен

Дозволю сопі заувашити, капітане Макморіс, що за сприятливіших опставин я покашу вам, як я знаюся на воєнному мистецтві. А зараз на цьому закінчимо.

Виходять.

СЦЕНА 3

Перед брамою Гарфлера.

На мурах —комендант і кілька городян, унизу— англійське військо.

Входить король Генріх з почтом.

Король Генріх

Що вирішив, нарешті, комендант?
Доволі зволікань в переговорах.
На нашу ласку здатись пропонуєм.
А ні — в своїй гордині самовбивчій
Нам киньте виклик. І, солдата слово,—
А це звання мені носити личить,—
Що знов бомбардування розпочну,
Не зупинюсь, аж поки весь Гарфлер
Лежатиме у попелі й руїнах.
Зачиняться ворота милосердя,
Жорстокий, кровожерливий вояк
Не знатиме упину у розгулі
Шаленому, як пекло; помордує

Дівчат квітучих і дітей невинних.
Мені однаково, що ця війна,
В огненних шатах, мов цариця пекла,
Із видом закривавленим, без жалю
Посіє смерть і знищить все довкола.
Мені однаково — вина в тім ваша,—
Що діви чисті попадуть в лабети
До хтивого й брутального насильства.
Хто спинить зло, коли воно на волі
І мчить з гори, немов та колісниця?
Намарне зупинять солдатську руку,
Що місто грабувати почала,—
Наказувать могли б левіафану
Так само, щоб на берег вийшов він.
Людей і місто краще пожалійте,
Допоки військо ще в моїх руках
І поки милосердя ніжний легіт
Ще годен відігнать отруйні хмари
Насильства, грабежу та мордування.
Ані — не встигнете і схаменутись,
Як навісна, брутальна солдатня
Дівчат за ніжні коси вже тягтиме,
А голови батьків сивобородих
Об стіни розбиватиме безжально;
Дітей маленьких візьме на списи,
І зойки божевільних матерів
Здіймуться до небес, як в Іудеї,
Коли дітей в крові топив злий Ірод.
Ну, що? Здастесь, поміркувавши гарно,
А чи з життям розстанетеся марно?

Комендант

Надія нас покинула сьогодні.
Просили допомоги у дофіна,
Та відповідь невтішна — сил замало,

Щоб нас звільнити. Місто і життя
В твої віддаємо ласкаві руки.
Чини, королю, з нами, як волієш,
Бо нам уже несила захищатись.

Король Генріх
Нехай одчинять браму.
(До Ексетера)
Дядьку мій,
Ввійдіть у місто; в ньому залишайтесь.
Укріплення надійно поновіть.
Хай зла ніхто не чинить городянам.
Зима вже близько, воїни хворіють —
Тому на час відійдем до Кале.
В Гарфлері відпочинемо як слід,
А завтра вирушаємо в похід.

Сурми. Король та інші входять у місто.

СЦЕНА 4

Кімната в палаці французького короля. Входять принцеса Катаріна та Аліса.

Катаріна
Alice, tu as esté en Angleterre, et tu bien parles le langage.*
(*Алісо, ти була в Англії і гарно розмовляєш їхньою мовою.)

Аліса
Un peu, madame.*
(*Не дуже, пані.)

Катаріна
Je te prie m'enseigner; il faut que j'apprends à parler. Comment appelez-vous

le main en Anglois?*
(*Прошу, навчи мене. Я маю навчитися розмовляти. Як називається по-англійському "рука"?)

Аліса
Le main? Il est appelé de hand.*
(*Рука? Вона називається рука.)

Катаріна
De hand. Et les doigts?*
(*Рука. А пальці?)

Аліса
Les doigts? Ma foi, j'oublie les doigts; mais je me souviendrai. Les doigts? Je pense qu'ils'ont appelé de fingres; oui, de fingres.*
(*Пальці? Господи, я не пам'ятаю, як сказати "пальці". Здається, вони називаються пальсі. Так, пальсі.)

Катаріна
Le main, de hand; les doigts, de fingres. Je pense que je suis le bon escolier; j'ai gagné deux mots d'Anglois vistement. Comment appelez-vous les ongles?*
(*Рука — рука, пальці — пальсі. Виходить, я здібна учениця. Швидко вивчила два англійських слова. А як сказати "нігті"?)

Аліса
Les ongles, les appelons de nailès.*
(*Нігті називаються ніхті.)

Катаріна
De nailès. Escoute; dites-moi si je parle bien; de hand, de fingres, et de nailès.*
(* Ніхті. Послухай і скажи, чи правильно я вимовляю: рука, пальсі, ніхті.)

Аліса

C'est bien dict, madame; il est fort bon Anglois.

(*Все правильно, пані. У вас дуже гарна англійська вимова.)

Катаріна

Dites-moi l'Anglois pour le bras.*

(*Скажи, як по-англійському "плече"?)

Аліса

De arm, madame.*

(*Плеше, пані.)

Катаріна

Et le coude.*

(*А "лікоть"?)

Аліса

D'elbow.*

(*Лікоть.)

Катаріна

D'elbow. Je me'en fais le répétition de tous les mots que vous m'avez apprins dès à present

(*Лікуть. А тепер я повторю всі слова, яким ти мене навчила.)

Аліса

II est trop difficile, madame, comme je pense.*

(*Гадаю, шо це надто важко, пані.)

Катаріна

Excuse moi, Alice; escoute: d'hand, de fingre, de nailès, d'arma, de bilbow.*

(*Вибач, Алісо, слухай: рука, пальсі, ніхті, плеше, лекуть.)

Аліса

D'elbow, madame.*

(*Лікоть, пані.)

Катаріна

O Seigneur Dieu, je m'en oublie d'elbow! Comment appelez-vous le col?*

(*Ах, боже мій, я забула—лікуть. А як сказати "шия"?)

Аліса

De nick, madame.*

(*Шия, пані.)

Катаріна

De nick. Et le menton?*

(*Шія. А "підборіддя"?)

Аліса

De chin.*

(*Підборіддя.)

Катаріна

De sin. Le col, de nick; le menton, de sin.*

(*Підвороття. Шия — шія, підборіддя —підвороття.)

Аліса

Oui. Sauf vostre honneur, en vérité, vous prononcez les mots aussi droict que les natifs d'Angleterre.*

(*З вашого дозволу, у вас вимова, наче у справжньої англійки.)

Катаріна

Je ne doute point d'apprendre, par la grace de Dieu, et en peu de temps.*

(*З божою поміччю сподіваюся швидко навчитися.)

Аліса

N'avez-vous pas déjà oublié ce que je vous ai enseigné?*
(*Ви ще не забули того, чому я вас навчила?)

Катаріна

Non, je réciterai à vous promptement: d'hand, de fingre, de mailès—*
(*Ні. Зараз я швидко все повторю: рука, пальсі, кіхті...)

Аліса

De nailès, madame.*
(*Ніхті, пані.)

Катаріна

De nailès, de arm, de ilbow—*
(*Ніхті, плеше, лекуть...)

Аліса

Sauf vostre honneur, d'elbow.*
(*Лікоть, з вашого дозволу.)

Катаріна

Ainsi dis-je; d'elbow, de nick, et de sin. Comment appelez-vous le pied et la robe?*
(*Я так і кажу — лікуть, шія підвороття. А як сказати "вії", "повіки", "віяло"?)

Аліса

De foot, madame; et de count.*
(*Вії, пані, повіки і віяло.)

Катаріна

De foot et de count! O Seigneur Dieul ils'ont les mots de son mauvais, corruptible, gros, et impudique, et non pour les dames d'honneur d'user: je ne voudrais prononcer ces mots devant les seigneurs de France pour tout le

monde. Foh! de foot et de count! Neantmoins, je réciterai une autre fois ma leçon ensemble: d'hard, de fingre, de nailès, d'arm, d'elbcw, de nick, de sin, de foot, de count.*
(*Повії і вайло! Боже милостивий! Які погані, непрнстойии, грубі, соромітні слова! Хіба може їх уживати шляхетна дама? Нізащо в світі я не вимовила б цих слів при французьких вельможах. Фе! Повії і вайло А проте, доведеться повторити ще раз весь урок: рука, пальсі, ніхті, плеше, лікуть, шія, підвориття, повії, вайло.)

Аліса
Excellent, madame!*
(*Чудово, пані!)

Катаріна
C'est assez pour une fois: al ons-nous à diner.*
(*Для одного разу досить. Ходім обідати.)

Виходять.

СЦЕНА 5

Руан. Кімната в палаці французького короля.

Входять французький король, дофін, герцог Бретонський, Конетабль Франції та інші.

Франц. король
За Сомму, певно, Генріх відійшов.

Конетабль
Не вийдемо на бій — тоді, вважай,
У Франції чужі ми. Віддамо
Цим варварам поля і виноград.

Дофін

О Dieu vivant! * Як сталося таке,
Що покидьки розгулу наших предків,
Прищеплені до дикого стебла,
Так високо й зухвало піднялися
Над тих, кому завдячують життя?
(*О господи! (фр.))

Герцог Брет.

Прокляте плем'я, виродки норманськії
Mort de ma viel * Якщо не спиним їх,
Продам я герцогство своє й куплю
Стареньку ферму десь на Альбіоні,
Якому вже боки погризло море.
(*Клянусь життям (фр.))

Конетабль

Dieu de bataillesl * І звідки в них цей запал?
Байдуже крізь сирі тумани їхні
Ледь прозирає сонце. Хмурий світ,
І поросль будь-яка у ньому гине.
Як може запалити вояка
Ячмінне пійло, що для шкап годиться?
А наша кров, вином зігріта жарко,
Виходить, мерзла? Ні, нам честь велить
Безчинно не сидіти, мов бурульки
На стрісі, поки з тих англійців млявих
Стікає ратний піт на наше поле,
Бо нікому пролить там піт французький!
(* Бог війни! (фр.))

Дофін

Клянуся честю я, жіноцтво наше
Із нас глузує і відверто каже,
Що запал наш погас, що доведеться

Задовольнити їм англійську хтивість
І з байстрюків набрать французьке військо.,

Герцог Брет.
Нас відсилають, щоб навчать англійців
Швидкі куранти й вольти танцювати,
Бо ми, мовляв, проворні вельми в п'ятах,
Найшвидше від усіх тікати вмієм.

Франц. король
Скажіть, нехай герольд наш, Монжуа,
Сміливо кине виклик ворогам.
До бою, принци! Хай лицарська честь
Гостріше тне, аніж лицарський меч.
Шарль Делабре, французький конетабль;
Ви, герцоги Бурбонський і Берійський,
Брабантський, Алансонський, Орлеанський,
Бургундський, Барський; Водемон, Рамбюр,
Жак Шатільйон, Бомон і Фоконбер,
Русі, Фуа, Лестраль і Бусіко;
Барони, принци, герцоги шляхетні,—
Що вищий титул, то ганьба страшніша.
Спиніть того, хто землю нашу топче,
Скропивши кров'ю нашою знамена.
Зметіть англійців, як лавина в Альпах
Змітає все, що на шляху своєму
Зустріне, поки спиниться в долині.
На Генріха, мов вихор, налетіть,
В полон візьміть і привезіть в Руан —
Вам стане сил.

Конетабль
Ви — мужності взірець.
А в Генріха замало вояків,
Похід їх виснажив, багато хворих.

Клянусь — як він побачить наше військо,
Ураз помчить душа в безодню страху,
Про викуп мову поведе напасник.

Франц. король
Скажіть, хай швидше їде Монжуа.
Від Генріха ми хочемо почути,
Який він нам запропонує викуп.
Дофіне, ви залишитесь в Руані.

Дофін
Ні, ні, королю, я благаю вас.

Франц. король
Терпіння майте; залишіться з нами.
Панове, час настав: явіть відвагу —
Чекаємо на звістку про звитягу.

Виходять.

СЦЕНА 6

Англійський табір у Пікардії.

На сцені зустрічаються капітан Гауер, англієць, і капітан Флюелен, валлієць.

Гауер
Які новини, капітане Флюелен? Ви були коло мосту?

Флюелен
Запевняю вас, що піля мосту ми діємо плискуче.

Гауер

З герцогом Ексетером нічого лихого не сталося?

Флюелен

Герцог Ексетер — мушній, як Агамемнон. Це людина, яку я люплю й повашаю серцем і душею. Заради нього не шкодую ні сил, ні шиття, щоп виконати свій опов'язок. З ним, слава погу, нічого не сталося, і він мушньо утримує міст, виявляючи плискуче знання воєнного мистецтва. Там, піля мосту, я зустрів одного офіцера. Чесно кашучи, думаю, що він мушній, як Антоній. Він ще не здопув сопі такої слави, проте я сам свідок, що хоропрості виявив не менше.

Гауер

Хто він?

Флюелен

Прапорщик Пістоль.

Гауер

Не знаю такого.

Входить Пістоль.

Флюелен

Ось він.

Пістоль

Про ласку я благаю, капітане;
До тебе Ексетер прихильний вельми.

Флюелен

Так, хвалити пога, я заслушив у нього деяку прихильність.

Пістоль

Твердий солдат і серцем благородний
Наш бравий Бардольф. А жорстока доля,
Це колесо зрадливої Фортуни,
Богині тої, що сліпа стоїть
На камені, який у вічнім русі...

Флюелен

Перепрошую, пане Пістоль! Фортуна зображена сліпою, з зав'язаними очима, щоп показати нам, що вона сліпа. Вона зображена за колесом, щоп показати нам — і в цьому вся суть — що вона неспокійна, непостійна, мінлива й ненадійна. Вона стоїть, так пи мовити, на круглому камені, а той котиться, котиться, котиться... Правду сказати, поет змалював її просто чудово. Фортуна — надзвичайно повчальний опраз.

Пістоль

На Бардольфа насупилась Фортуна:
Вкрав дароносицю й повиснуть має.
Це люта смерть.
Нехай полишать зашморг для собак,
Аніж людині стягувать горлянку.
Та Ексетер вже виніс вирок смертний;
А справа ж дріб'язкова.
То, може, ще послухає тебе він.
Нехай безчестя і мотуз дешевий
Не увірвуть життя тонкої нитки.
Врятуй же Бардольфа. А я віддячу.

Флюелен

Прапорщику Пістоль, я вас розумію, але тільки до певної міри.

Пістоль

Виходить, ти радієш!

Флюелен

Радіти тут, звичайно, нічому. Та хай пи він пув мені хоч рідним братом, я дозволю сопі заувашити, що погодився б із волею герцога і стратою Пардольфа.

Пістоль

Бодай ти здох! Ось — figo* на за це!
(* Дуля (ісп.))

Флюелен

Допре.

Пістоль

Іспанську фігу!

Флюелен

Душе допре.

Гауер

Та це ж несосвітенний шахрай і негідник! Тепер я його пригадую — звідник і кишеньковий злодій.

Флюелен

Запевняю вас, що піля мосту він говорив як найхорипріший серед хороприх. А те, що він мені тепер сказав,— нехай. Пудьте певні, моя черга теж надійде.

Гауер

Звісно, це блазень, йолоп і пройдисвіт, який час від часу вирушає на війну, щоб потім, повернувшись у Лондон, удавати справжнього солдата. Такі лебедики, не моргнувши оком, назвуть вам імена великих полководців і пригадають до найменших подробиць, де і що діялося: у тім-то редуті, в тім-то виломі, в такому-то конвої; хто відзначився, хто загинув, кого розжалували, на яких умовах наполягав ворог. І все це

вони викладуть вам військовими термінами, та ще й прикрасять новомодними клятвами. До того ж борода, підстрижена, як у воєначальника, і грізний бойовий мундир, коли довкола піняться кухлі, а в головах аж гуде від елю, справляють таке враження, що просто диво! Вам слід навчитися розпізнавати цих поганців, що ганьблять наші часи, бо інакше вас можуть дуже легко ввести в оману.

Флюелен

Гаразд, капітане Гауер. Тепер я пачу, що цей чоловік зовсім не той, за кого так намагається сепе видати. Хай-но лиш зловлю його на чомусь, тоді й поговоримо відверто.

(За сценою чути барабанний бій.)

Чуєте? Це йде король, а я маю розповісти йому, що діялось піля мосту .

(Під барабанний бій, з розгорнутими знаменами входять король Генріх, Глостер і виснажені солдати.)

Хай пог плагословить вашу величність!

Король Генріх

Ти з мосту повертаєш, Флюелене?

Флюелен

Так, з дозволу вашої величності. Герцог Ексетер захищав міст вельми хоропро. Французи, дозволю сопі заувашити, втекли. В сутичках наше військо виявило мушність і хоропрість, Супротивник спропував захопити міст, але змушений пув підступити, і тепер міст у руках герцога Ексетера. Ваша величність, герцог— справді хороприй чоловік.

Король Генріх

Які ваші втрати, Флюелене?

Флюелен

Супротивник зазнав душе великих втрат. Порівняно великих. А герцог — їй-погу, він, гадаю, не втратив шодного солдата, крім одного, якого мають повісити за крадішку в церкві. Якийсь Пардольф, якщо ваша величність його знає. У нього все опличчя опсипане карпункулами, прищами, гулями та червоними плямами, гупи мало не сходяться з носом, а він у нього наче головешка — як не синій, то червоний. А тепер пропаде ніс, погасне й головешка.

Король Генріх

Ця кара жде кожного, хто вчинить такий злочин. Ми віддаємо суворий наказ про те, що в поході забороняється силою брати будь-що у селян, що за все слід платити, що жодного француза не можна ображати чи лаяти зневажливими словами. Бо коли милосердя і жорстокість змагаються між собою за королівство, то переможе радше великодушний гравець.

Сурма. Входить Монжуа.

Монжуа

Ви знаєте по одягу, хто я.

Король Генріх

Знаю. А що від тебе взнаю?

Монжуа

Слово мого пана.

Король Генріх

Яке саме?

Монжуа

Ось що сказав мій король: "Перекажи Гаррі Англійському, що, хоч ми й схожі на мерців, та насправді лише куняємо. Розважливість кращий воїн,

ніж необачність. Скажи, що ми могли б відігнати його від Гарфлера, проте воліли зачекати, поки наша образа визріє у гнів. Тепер прийшла пора, і ми промовляємо владним голосом. Король англійський ще розкається у своєму бузумстві, збагне свою слабкість і дивуватиметься нашій терплячості. Через те хай визначить розмір викупу, що має відповідати нашим збиткам, утратам серед наших підданих і ганьбі, якої ми зазнали. Коли зважити все це, то його нікчемних засобів не вистачить, щоб розрахуватися з нами. Його скарбниця надто бідна, щоб відшкодувати наші збитки, його королівство надто малолюдне, щоб розплатитися з нами за пролиту кров. А щодо нашої ганьби, то навіть коли б він сам став перед нами на коліна, це була б надто мала й нікчемна плата. До цього додай наш виклик і, нарешті, скажи, що він увів в оману тих, хто за ним пішов, бо вони вже приречені на смерть". Таке послання мого короля й володаря, і мені доручено передати це послання вам.

Король Генріх
Скажи, герольде, як твоє ім'я?

Монжуа
Монжуа.

Король Генріх
Ти виконав доручення. Тепер
Назад вертайся. Передай державцю,
Я зустрічі у битві не шукаю.
Прямую до Кале. Хоч і не мудро
Відвертим бути з ворогом підступним,
За нас сильнішим, я не стану критись:
Моїх солдатів змучили хвороби,
І менше їх тепер. І хоч вони
Не гірші за французьких, та раніше,
Коли могли здоров'ям похвалитись,
Із них був кожен трьох французів вартий.
Одначе, що це я хвалюся? Певно,

Подіяло на мене так погано
Повітря Франції. Тепер я каюсь.
Іди й скажи своєму королю:
У викуп дам я власне тіло кволе,
Як доля зрадить нас. Бо військо наше...
Однак, дасть бог, похід ми свій продовжим,
Хоч хай вся Франція й її сусіди
Заступлять нам дорогу. Ось, візьми
(дає йому гаманець)
Собі за труд. А королю скажи:
Ми далі підемо, як нас не спинять.
А спинять — то напоїть вашу землю
Французька кров. Прощай же, Монжуа.
І хай володар твій розмислить — ми
Не прагнем зустрічі. А доведеться —
Ми бою теж не станем уникати.
Іди й скажи все панові своєму.

Монжуа
Я вдячний вам і передам послання.
(Виходить)

Глостер
Гадаю, зараз ще не нападуть.

Король Генріх
Усе в руках господніх, брате мій.
Тепер до мосту йдіть. Вже вечоріє.
За річкою поставимо намети.
А завтра вранці хай на нас рушають.

Виходять.

СЦЕНА 7

Французький табір під Азенкуром.

Входять конетабль Франції, Рамбюр, герцог Орлеанський, дофін та інші.

Конетабль

Тьху! Та кажу ж вам, кращого за мій панцер немає в цілім світі! Хоч би вже швидше світало!

Герцог Орл.

Панцер у вас чудовий, але віддайте належне й моєму коневі.

Конетабль

Це найкращий кінь у Європі.

Герцог Орл.

Коли б уже того ранку дочекатися.

Дофін

Герцог Орлеанський і великий конетабль ведуть мову про коней і панцери?

Герцог Орл.

У вас і те, й те краще, ніж у будь-якого принца.

Дофін

Яка довга ніч! А коня свого я не проміняю на жодного іншого, хіба що він мав би більше ніж чотири ноги, Ça, ha!* Він відскакує від землі, наче тенісний м'яч, набитий волосінню. Le cheval volant**, Пегас, chez les narines de feu***. На ньому я ширяю над землею, літаю, мов сокіл. Він мчить у повітрі, а коли торкається землі, вона співає. В його копитах більше музики, ніж у Гермесовій сопілці.

(* Атож! (фр.)

** Летючий кінь (фр.)
*** З ніздрів вогонь дихає (фр.))

Герцог Орл.
А масть яка — наче мускатний горіх.

Дофін
І мчить так, що аж дух перехоплює, немов від імбиру. Цей кінь не осоромив би самого Персея. Він увесь із чистого повітря й вогню. А важкі стихії — земля і вода — помітні лише тоді, коли він стоїть, терпляче очікуючи на свого вершники. Це справжній кінь, а решта — просто шкапи.

Конетабль
Справді, мій пане, винятковий, чудовий кінь.

Дофін
Це король скакунів, його іржання звучить, як наказ монарха, а його постава викликає повагу.

Герцог Орл.
Досить, кузене.

Дофін
Ні. Хто не віддає хвалу моєму скакунові від часу, коли починає співати жайворонок, і до тої години, коли ягня склепляє очі на ніч, той просто небагатий на розум. Ця тема безконечна, як море. Якби піски обдарувати хистом до красномовства, то кожна піщинка знайшла б що сказати про мого коня. Він гідний того, щоб його славив король, щоб на ньому скакав король королів і щоб увесь світ, забувши про свої справи, захоплювався ним. Я присвятив йому сонета, який починається так: "О чудо природи!"

Герцог Орл.
Я вже чув сонет із таким початком, але він присвячений чиїйсь коханці.

Дофін

Значить, автор узяв за взірець сонета, якого я склав на честь свого бойового коня, бо він — моя коханка.

Герцог Орл.

Вона добре виїжджена.

Дофін

Авжеж. У цьому й полягає перевага досвідченої й вірної коханки.

Конетабль

Вчора ви, здається, добре набили сідниці на тій коханці.

Дофін

А ви, мабуть, на своїй.

Конетабль

Але моя не була загнуздана.

Дофін

Мабуть, вона стара й покладлива, а ви гарцювали на ній, наче той керн ірландський, та ще й з голими ногами.

Конетабль

Бачу, ви добре знаєтесь на верховій їзді.

Дофін

Тоді послухайте, що я вам скажу. Той, хто скаче отак, забувши про обережність, може впасти в смердюче болото. Краще вже кохатися в коняці.

Конетабль

Я б радше погодився на сварливу бабу.

Дофін

У моєї коханки хоч волосся своє.

Конетабль

Тим самим довелось би хвалитись і мені, коли б моєю коханкою була льоха.

Дофін

Le chien est retourné à son propre vomissement, et la truie lavée au bourbier. Ти будь-що використаєш.

Конетабль

Я принаймні не використовую коняку як коханку. І не вживаю недоречних прислів'їв.

Рамбюр

Пане конетабль, що зображено на панцері, якого я бачив увечері в вашому наметі,— зірки чи сонце?

Конетабль

Зірки.

Дофін

Цього ранку декотрі з них можуть погаснути

Конетабль

На моєму небосхилі їх не забракне.

Дофін

Можливо, бо у вас їх і так забагато. А коли стане менше, це більше відповідатиме вашим заслугам.

Конетабль

От коли б ви скинули зі свого коня хоч трохи тих похвал, якими він так обтяжений, то він би швидше скакав.

Дофін

Я залюбки нав'ючив би на нього стільки похвал скільки він заслужив! Хоч би вже ранок! Проскачу цілу милю й устелю свій шлях англійськими головами.

Конетабль

Я такої обіцянки не даю, бо так можна й з дороги збитися. А от ранку теж ніяк не дочекаюсь. Кортить уже англійцям вуха нам'яти.

Рамбюр

Хто гратиме зі мною в кості на двадцять нолонених?

Конетабль

Перше треба власні кості цілими з бою винести.

Дофін

Уже північ. Піду приготуюсь до бою.

(Виходить)

Герцог Орл.

Дофін ніяк не дочекається ранку.

Рамбюр

Він жадає англійської крові.

Конетабль

Тією, що він проллє, не вп'ється.

Герцог Орл.

Присягаюся білосніжною ручкою моєї дами, принц — хоробрий чоловік.

Конетабль

Присягніться краще ніжкою, вашій дамі буде зручніше розтоптати цю клятву.

Герцог Орл.

Він найдіяльніша людина у Франції.

Конетабль

Якщо гра — діяльність, то він завжди діяльний.

Герцог Орл.

Я ніколи не чув, щоб він комусь чинив зло.

Конетабль

Цього ранку теж не чинитиме, щоб не згубити свого доброго імені.

Герцог Орл.

Я знаю його як мужнього чоловіка.

Конетабль

А мені відомо про це від людини, яка знає його краще за вас.

Герцог Орл.

Хто ця людина?

Конетабль

Їй-богу, він сам мені про це говорив, ще й казав, що ні від кого цього не приховує.

Герцог Орл.

Бо й немає потреби. Ця його чеснота й так ні для кого не таємниця.

Конетабль

Присягаюся, що це не так! Ніхто не бачив її, крім його слуги. Дофінова хоробрість — мов сокіл під ковпачком: тільки його знімеш, і хоробрість наче вітром змітає.

Герцог Орл.

"Від ворога доброго слова не жди".

Конетабль

Я це прислів'я покрию іншим: "Дружби не буває без лестощів".

Герцог Орл.

На це я відповім, що: "І чорт має чесноти".

Конетабль

Влучно сказано! Бо в цім випадку ваш друг і є чорт. А ось вам у самісіньке око: "Чортові місце в пеклі".

Герцог Орл.

Ви краще знаєтесь на прислів'ях, але: "Дурень відразу всі стріли випускає".

Конетабль

Додайте: і не влучає, як оце ви.

Герцог Орл.

Ну певно ж, бо вам знову нічим стріляти.

Входить гонець.

Гонець

Великий конетаблю, англійці за півтори тисячі кроків від ваших наметів.

Конетабль

Хто визначав відстань?

Гонець

Пан Гранпре.

Конетабль

Відважний і вельми досвідчений дворянин. Коли б уже ранку діждатись! Сердешний Гаррі Англійський! Навряд чи йому цей світанок так само бажаний, як нам.

Герцог Орл.

Англійський король — жалюгідний дурень! Щоб вже зайти зі своїм тупоголовим воїнством у таку безвихідь!

Конетабль

Якби в англійців була хоч крихта здорового глузду, то вони вже давно повтікали б.

Герцог Орл.

Цього їм якраз бракує. Бо коли б їхні голови захищав панцер глузду, вони не носили б таких важких шоломів.

Рамбюр

Їхній острів — батьківщина хоробрих. Бульдоги в них надзвичайно сміливі.

Герцог Орл.

Цуцики недоумкуваті! Кидаються наосліп у пащу російському ведмедеві, і він трощить їхні черепки, наче гнилі яблука! Блоху теж можна хороброю назвати за те, що вона насмілюється снідати на губі у лева.

Конетабль

Що правда, то правда. Англійські солдати таки схожі на бульдогів. Лізуть на пробій, а розум залишають удома, біля жінок. Їм аби яловичини вдосталь та залізяччя до рук. Тоді вони жертимуть як вовки, а битимуться як чорти.

Герцог Орл.

Так, але зараз англійцям прикро бракує яловичини.

Конетабль

Отже, вранці матимемо нагоду пересвідчитись у тому, що їхній бойовий дух перемістився у шлунки. Однак уже час ладнати зброю. Ходімо, приготуємось.

Герцог Орл.

Вже друга після півночі. А вранці
Гурт за гуртом до нас посунуть бранці.

Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Входить Хор.

Хор

А зараз уявімо, як поволі
Згасають голоси і темна ніч
Над цілим світом крила простирає.
Ледь чутно лине гомін таборів
Крізь темряву, що вже їх огорнула.
Вслухається у шепіт вартових
Ворожий пост навпроти через річку.
Горять багаття. В полисках блідих
Розглянуть можна ворога обличчя.

Іржання коней тишу розриває,
Мов гордий виклик. Лицарів до бою
Заковують у лати зброєносці;
Над табором перестук молотків
Пливе зловісно, як пересторога.
Співають півні, дзиґарі б'ють лунко,
Годину третю ночі сповіщають.
Французи, самовпевнені й веселі,
Упевнені в безпеці й перевазі,
Завзято в кості грають на англійців
І дешево життя цінують їхнє.
За грою лають ніч, яка повільно,
Мов відьма і кульгава, і бридка,
Ледь тягнеться. Приречені англійці
Сидять довкруг багать, неначе жертви,
І ждуть, що грізний ранок принесе.
Обличчя схудлі, одіж, мов лахміття,
Видніються у місячному сяйві
І роблять всіх їх схожими достоту
На привиди страшні. Та хто погляне
На полководця тих, що жалю гідні,
Коли крокує він поміж наметів,
Той вигукне: "Хвала тобі і слава!"
Ось він обходить воїнство англійське
І, лагідно всміхаючись, вітає;
І зве братами й друзями усіх.
Спокійний видом, начебто не знає,
Яка страшна у ворога потуга.
І блідість не торкнулася чола,
Дарма що сну не знав цієї ночі.
Бадьорий вигляд. Усмішка ласкава
Осяяла цей благородний вид.
Для змучених і духом занепалих
Він мужності й відваги джерело.
Від погляду його, немов від сонця,

Холодний страх у душах розтає,
І воїн всяк, простий чи благородний,—
Даруйте нам невишуканість мови —
Хапає трошки духу в короля.
Тепер на бойовище поспішімо,
Хоча — як жаль! — недовго і зганьбити,
Вимахуючи смішно, недоладно
Мечами бутафорськими на сцені,
Це слово — Азінкур. І все ж можливо
Життя за грою уявить правдиво.

(Виходить)

СЦЕНА 1

Англійський табір під Азенкуром.

Входять король Генріх, Бедфорд і Глостер.

Король Генріх
Так, Глостере, страшна тут небезпека,
І тим мужнішими нам бути слід.
Вітаю, брате Бедфорд. Боже мій!
В усякім злі зерно добра знайдеться,
Його лиш вилущити вміло треба.
Нас розбудили рано злі сусіди —
Тим краще для здоров'я і для діла.
Вони, мов наша совість, наш священик,
Готують нас до смерті завчасу.
Але й будяк дає солодкий мед,
І сатана добру навчити може!

(Входить Ерпінгем.)

Сер Томас Ерпінгем, вітаю вас.
Годилася б цій сивій голові
М'яка подушка, а не твердь французька.

Ерпінгем
О ні, владарю, це чудова постіль,
Бо спав я нині, мов король англійський.

Король Генріх
Це добре — мати приклад благородний,
Що вчить нас переносити знегоди.
Він дух підносить, а за ним і тіло
Скидає сну могильного окови,
Немов змія, що залишає шкіру
І заново життя розпочинає.
Залиш плаща мені, сер Томас. Браття,
Ідіть у табір. Принцам передайте
Привіт мій королівський. Далі всі
Нехай зберуться у моїм наметі.

Ерпінгем
Зостатися із вами?

Король Генріх
Ні, не треба.
До принців підеш з браттями моїми,
А я з душею власною пораджусь;
На самоті хотів би я побути.

Ерпінгем
Хай бог тебе благословить, наш Гаррі!

Виходять усі, крім короля Генріха.

Король Генріх
В твоїх словах — надія, друже мій.

Входить Пістоль.

Пістоль
Che vous la?

Король Генріх
Свій.

Пістоль
Скажи, хто ти такий, звання якого,
Чи офіцер, чи з люду ти простого?

Король Генріх
Я дворянин. Командую загоном.

Пістоль
Ти служиш у піхоті?

Король Генріх
Так. А ти хто?

Пістоль
Так само дворянин, як імператор.

Король Генріх
Тоді ти знатніший від короля.

Пістоль
Король наш добрий, серце золоте,
Моторний хлопець, славою повитий,

І роду знатного, й кулак нівроку.
Цілую черевик його брудний;
Люблю всім серцем. Як твоє ім'я?

Король Генріх

Гаррі le Roy *.
(* Король (фр.))

Пістоль

Le Roy? Ім'ям ти ніби корнуелець?

Король Генріх

Ні. Валлієць.

Пістоль

Ти знаєш Флюелена?

Король Генріх

Знаю.

Пістоль

Скажи йому: в день Девіда святого
Порей з його довбешки я зірву.

Король Генріх

А ти в цей день краще не носи кинджала в своїй шапці, щоб Флюелен не вдовбав його в твою власну довбешку.

Пістоль

Ти приятель його?

Король Генріх

І родич також.

Пістоль

Тоді ось маєш figo!

Король Генріх

Спасибі й за це. Помагай біг.

Пістоль

Зовуть мене Пістолем.

Король Генріх

Це ім'я дуже пасує до твоєї несамовитої вдачі.

Пістоль виходить. Король Генріх відходить набік. Входять Флюелен і Гауер.

Гауер

Капітане Флюелен!

Флюелен

Ради Христа, говоріть тихіше. Дивом дивуюсь, як це мошна не дотримуватися заведених ще в давні часи правил і законів ведення війни? Якпи ви доклали зусиль, апи вивчили війни Помпея Великого, то ви б дізналися, запевняю вас, що в Помпеєвому тапорі ніколи не пуло ні галасу, ні гармидеру. Ви б дізналися, запевняю вас, що воєнні звичаї, нагляд за дисципліною, спосопи ведення війни, розвашливість і правила поведінки тоді пули зовсім іншими.

Гауер

Але ж у ворожому таборі гамір. Їх чути всю ніч.

Флюелен

Якщо супротивник осел, йолоп і палакучий плазень, то невше ш і нам пути такими самими ослами, йолопами й палакучими плазнями, скашіть по щирості?

Гауер

Я говоритиму тихіше.

Флюелен

Прошу й благаю, так і зропіть.

Флюелен і Гауер виходять.

Король Генріх

Хоч цей валлієць трохи старомодний,
Проте сумлінний, мужній, благородний.

Входять троє солдатів — Джон Бетс, Олександр Корт і Майкл Ві л ь я м с.

Корт

Джоне, брате, що це он там? Невже світає?

Бетс

Мабуть, що так. Але нам нема чого дуже радіти з того, що день настає.

Вільямс

Початок його ми ще побачимо, а от кінець, думаю, навряд. Стій! Хто йде?

Король Генріх

Свій.

Вільямс

Хто твій командир?

Король Генріх

Сер Томас Ерпінгем.

Вільямс

Досвідчений командир і дуже добрий чоловік, Скажи, будь ласка, що він думає про наше становище?

Король Генріх

Він прирівнює нас до людей з розбитого корабля, які сидять на мілині, знаючи, що приплив знесе їх у море.

Бетс

І він не сказав про це королю?

Король Генріх

Ні. Та цього й не слід було робити. Бо, між нами кажучи, я вважаю, що король такий самий чоловік, як і я. Фіалка пахне йому так само, як і мені; небо він бачить таким самим, як і я; відчуває він усе, як звичайна людина. Якби скинути з нього всю пишність, то виявилося б, що голий король нічим не різниться від нас. Хоч почуття його сягають вище, ніж наші, опускаються вони на ту саму землю. Отже, коли він бачить причину для страху, як ми, то його страх має той самий смак, що й наш. Через те важливо, щоб наш страх не перекинувся на нього. Бо коли військо це помітить, то занепаде духом.

Бетс

Хоч як би він там храбрував, проте, думаю, в цю холодну ніч він волів би сидіти по шию в Темзі, аніж тут. А я — коло нього; за всяку ціну, аби лиш далі від цього місця.

Король Генріх

Звірюсь і я вам зі своїми думками про короля. Гадаю, що він не хотів би бути деінде, а лише там, де він є.

Бетс

Коли так, то краще б він один тут залишався. Тоді його напевне викупили б, а багатьом бідолахам пощастило б урятувати своє життя.

Король Генріх

Не така вже, мабуть, у тебе сильна ненависть до нього, щоб побажати йому залишитись тут самому, хоч ти всякого наговорив, аби розпізнати, що думають інші. А я гадаю, найбільшим щастям для мене було б прийняти смерть поряд зі своїм королем, бо діло його праве, а вимоги законні.

Вільямс

Нам про те не відомо.

Бетс

Та й до чого воно нам? Знаємо, що ми королівські піддані, і досить. А коли діло його неправе, то з нас, як зі слухняних виконавців, знімається всяка вина.

Вільямс

Якщо королівське діло неправе, то його самого чекає тяжка розплата, коли в судний день усі оті ноги, руки й голови, повідрубувані в бою, зберуться докупи й заволають:"Ми загинули там і там!" Ті клястимуть, ті кликатимуть лікаря, ті плакатимуть за дружинами, удома в злиднях покинутими, інші — тому, що боргів не сплатили, ще інші — за малими дітками, що сиротами позалишалися. Боюся, що в бою перед смертю мало хто встигне покаятись у своїх гріхах. Та й як тут приготуватися до неї по-християнському, коли всі порахунки зводяться до кровопролиття? Так ось, якщо ці люди вмруть, не покаявшись у гріхах, то тяжка буде провина короля, що довів їх до такого кінця. Бо непослух із їхнього боку — це порушення закону й вірності королю.

Король Генріх

Виходить, якщо купець вирядить сина на кораблі в море, а син загине, не встигши покаятись у своїх гріхах, то вина за це падає, по-вашому, на батька. Або коли слуга, що несе гроші за дорученням хазяїна, згине від рук розбійників, не встигши покаятись у гріхах, то ви вважатимете, що це доручення загубило душу слуги. Ні, не так воно. Король не відповідає перед богом за смерть, кожного солдата, так само як батько не

відповідає за смерть сина, в хазяїн — за смерть слуги, бо, даючи їм доручення, жоден з них не передбачає свідомо, що вони загинуть. До того ж, коли меч вирішує справу, то ні один король, хай хоч яке справедливе його діло, не в змозі знайти для захисту того діла самих лише безгрішних солдатів. На сумлінні одних може тяжіти почуття вини за навмисне вбивство, на сумлінні других — за те, що зводили дівчат, а потім ламали слово. Треті вважають, що війна врятує їх від суду за насильство й грабунки, якими вони осквернили чисте лоно миру. Вони можуть уникнути кари на батьківщині, втекти від людей, але навіть крила не допоможуть їм утекти від бога. Війна — це бич божий, кара господня. Отже, сьогодні, воюючи за короля, злочинці відбувають кару за минулі порушення королівських законів. Там, де смерть їх лякала, вони врятувалися від неї. А тут, хоч почувають себе в безпеці, можуть загинути. Якщо ці люди помруть без каяття, то в тому, що вони занапастять свої душі, король винен не більше, ніж у тому, що колись вони вчинили злочини, за які тепер і будуть покарані. Піддані всі разом служать королю, але про свіжі душу кожен дбає сам. Тому кожен солдат, ідучи на війну, має вчинити так само, як хворий на смертній постелі,— очистити своє сумління від найменшої плями. Тоді смерть для нього — благо. А якщо уникне її, все одно благословенний час, витрачений на ці приготування. Тому, хто, приготувавшись віддати богові душу, уціліє, не гріх думати, що господь зберіг йому життя для того, щоб він пізнав велич спасителя і навчав інших, як готуватися до смерті.

Вільямс

Звичайно, хто вмер без каяття, той сам відповідає за свої гріхи. Король тут не винен.

Бетс

Я не хочу, щоб він за мене відповідав, і все ж вирішив битися за нього скільки сили.

Король Генріх

Я сам чув — король не хоче, щоб за нього платили викуп.

Вільямс

Ще б пак! Він сказав це, щоб ми бадьоріше йшли в бій. Та коли всім нам горлянку переріжуть, то його все одно викуплять, але ми про те вже не дізнаємось.

Король Генріх

Якщо я до цього доживу, то ніколи більше не повірю його слову.

Вільямс

Налякав! Державець боїться невдоволення такої маленької людини, як ти, не дужче, ніж пострілу з бузинової пукавки. Це все одно, що намагатися погасити сонце, махаючи на нього павиним пером. Він, бачте, ніколи більше не повірить його слову! Дурниці верзеш.

Король Генріх

Забагато собі дозволяєш. Іншим разом я б тобі цього не подарував.

Вільямс

Поквитаємось, як живі будемо.

Король Генріх

Згоден.

Вільямс

А по чому я тебе впізнаю?

Король Генріх

Дай мені який-небудь знак, щоб на шапці носити. Коли ти насмілишся його признати, я з тобою розквитаюсь.

Вільямс

Ось тобі моя рукавиця. Дай мені свою.

Король Генріх

На.

Вільямс

Я теж носитиму її на шапці. Якщо після битви ти підійдеш і скажеш: "Це моя рукавиця",— я дам тобі у вухо, їй-богу.

Король Генріх

Якщо доживу, то свою рукавицю признаю.

Вільямс

Дідька лисого признаєш.

Король Генріх

Я признаю її навіть на очах у короля.

Вільямс

Гляди ж, дотримай слова. Бувай здоров.

Бетс

Та помиріться ви, англійські дурні! Помиріться! Перше з французами поквитайтеся. їх тут доволі, аби лише ви могли порахувати.

Король Генріх

Справді, французи можуть закладатися між собою, двадцять крон на одну, що після цієї битви у них більше голів на в'язах залишиться, ніж у нас. Тож не гріх було б позбавити їх і крон, і голів. Король теж візьметься до цієї роботи.

(Бетс, Вільямс і Корт виходять.)

Король! Підданця кожного життя,
Гріхи його й борги, дружина й діти,
Та ще й душа — за все король в одвіті!

Важкий тягар цей, величі близнюк
І привід для безглуздих нарікань
Тих дурнів, що лише про себе дбають.
Є стільки благ, що кожному доступні,
Крім вінценосця.
Що ж мають коронованні особи,
Чого в людей нема? Хіба пишноту?
Що ти за ідол, ти, пишното горда?
Що ти за бог, коли страждаєш більше,
Ніж ті, хто поклоняється тобі?
Чи є від тебе користь хоч якась?
Чого ти варта, о, скажи, пишното?
За що тебе обожнювати людям?
Що є в тобі, крім титулів і блиску,
Чим викликаєш страх такий і подив?
Для тебе страх цей — менша насолода,
Аніж для шанувальників твоїх.

Хіба не п'єш ти часто замість шани
Отруту лестощів? А може, знаєш,
Як лікувати велич від хвороби?
Гадаєш ти — минеться лихоманка
Від титулів, улесливо роздутих?
Чи хворість проженуть низькі поклони?
Тобі підвладні юрми бідняків,
Та не здоров'я їхнє. Горда мріє,
Монархів спокій — іграшка для тебе.
Та наскрізь бачу я тебе і знаю,
Що ні єлей, ні скіпетр, ні держава,
Ні меч, ні жезл, ані корона пишна,
Ні шати, сяючі у злоті й перлах,
Ні титул, що моє ім'я підносить,
Ні трон, ні хвилі почестей надмірних,
Що б'ються об життя високий берег,—
Увесь пишноти блиск, що сліпить око,

Не дасть мені спокою уві сні,
Яким втішається бідняк нещасний.
Легка у нього на ніч голова,
А шлунок ситий хлібом, хоч гірким.
Страшні, як пекло, сни його не мучать.
Від рання до смеркання він у полі
В промінні Феба проливає піт.
А ніч настане — спить в раю.
На ранок Гіперіону коней запрягає.
І так життя минає, день за днем,
Аж до могили, у корисній праці.
Не знаючи пишноти, цей бідняк,
Що дні в трудах проводить, ночі в снах,
Багато щасливіший, ніж король.
Для орача найбільше благо — мир.
Та розуму простому не збагнути,
Як дорого обходиться державцю
Година кожна мирного життя.

Входить Ерпінгем.

Ерпінгем
Відсутність ваша лордів стурбувала,
Шукають вас у таборі.

Король Генріх
Мій друже,
Усіх покличте до мого намету.
Я теж прийду тим часом.

Ерпінгем
Добре, пане.

(Виходить)

Король Генріх

Війни суворий боже! Укріпи
Серця солдатів, страху їх позбав,
Не дай злічити їм ворожі сили!
Забудь хоч на сьогодні, боже правий,
Той гріх тяжкий, що батько мій вчинив,
Корону здобуваючи англійську!
Я Річарда похоронив удруге
І більше сліз пролив над ним пекучих,
Ніж крапель крові витекло із нього.
Утримую п'ять сотень бідняків,
Що двічі в день до неба зводять руки
І кров замолюють; побудував
Каплиці дві; святі отці в скорботі
Його загиблу душу поминають.
Зроблю ще більше, хоч ні з чим зрівнятись
Не може щиросердне каяття,
Яким прощення вимолить надіюсь.

Входить Глостер.

Глостер

Володарю!

Король Генріх

Це ти, мій брате? Йду.
Заждалися усі, скажу тобі,—
І вороги, і друзі, далебі.

Виходять.

СЦЕНА 2

Французький табір.

Входять дофін, герцог Орлеанський, Рамбюр і Бюмон.

Герцог Орл.
Золотить сонце панцери. До бою!

Дофін
Monte, cheval!* Коня, varlet lacquais!** Гей!
(* Ширяй, коню! (фр.)
** Мерзенний коню! (фр.))

Герцог Орл.
О благородний запал!

Дофін
Via les eaux et terre!*
(*Понад водою і землею! (фр.))

Герцог Орл.
Rien puis les air et feu?*
(* А понад повітрям і вогнем? (фр.))

Дофін
Cieux *, кузене!
(* Небесами (фр.))

(Входить конетабль.)

Ну що, мій конетаблю?

Конетабль
Ви чуєте іржання нетерпляче?

Дофін

Всадіть остроги в боки скакунів,
Хай бризнуть кров'ю в очі ворогів;
Щоб знали — нині крові в нас доволі!

Рамбюр

Хіба за кров'ю кінською побачиш,
Коли заплачуть справжньою сльозою?

Входить гонець.

Гонець

Англійські лави стали вже до бою.

Конетабль

На коней, мужні принци! Всі на коней!
Самий ваш пишний вигляд виб'є враз
Дух войовничий з наброду цього,
Залишивши нікчемну шкаралупу.
Нам нічого робити тут усім.
У їхніх жилах навіть крові мало,
Щоб окропити всі мечі французькі
На полі бою; лицарям у піхви
Сховати завчасу їх доведеться.
Лише дмухнемо грізно, і за мить
Поляжуть вороги. Я навіть певен,
Що наших слуг та ще отих селян,
Які довкола війська все юрмляться
І тільки час гайнують, є доволі,
Щоб тих вояк нікчемних розігнати.
А ми могли б під цею ось горою
Стояти й стежити за ними збоку;
Та честь нам не дозволить так вчинити.
Зусилля невелике — та й по всьому.
Нехай лунають сурми голосні,

За мить щоб кожен з вас був на коні.
Налетимо, як ураган, страшливі,
І страх зламає душі полохливі.

Входить Гранпре.

Гранпре
Чого ждете, панове? Вже тремтить
За власну шкуру падло острівне,
На поле бою навіть гидко глянуть.
Мов ганчірки, знамена їхні виснуть,
Наш вітер їх зневажливо гойдає.
А Марс-невдаха серед цих старців
Лякливо позира крізь забороло.
Заклякли вершники, мов свічники,
З свічками-списами в руках задублих.
Стоять понуро шкапи сухоребрі,
Мертвотні очі в них позакисали,
І корм засох давно вже на вудилах,
Що знерухоміли в губах безкровних.
Над полем вороння злодійкувате,
Мов грабарі, години жде своєї.
Немає слів таких, щоб описати
Нікчем, що удають із себе військо,
Живих мерців приречені ряди.

Конетабль
Молитви проказали; смерті ждуть.

Дофін
То, може, їх одягнем, нагодуєм,
Подбаєм про овес для їхніх коней
І лиш тоді почнем?

Конетабль

Штандарта жду свого. Дарма. В атаку!
Візьму штандарта краще в сурмача;
Ми час марнуємо. Вперед, за мною!
Бо сонце вже зійшло над полем бою.

Виходять.

СЦЕНА 3

Англійський табір.

Входять Глостер, Бедфорд, Ексетер, Ерпінгем з англійським військом, Солсбері та Вестморленд.

Глостер

А де король?

Бедфорд

Французьке військо оглядає він.

Вестморленд

У них солдатів тисяч шістдесят.

Ексетер

Це п'ять на одного, і свіжі всі.

Солсбері

Нерівні сили. Хай нам бог поможе!
Прощайте, принци. Військо жде мене.
Як не побачимось на цьому світі,
То щастя вас усім: вам, лорде Бедфорд,
Вам, Глостере і Ексетере добрий,
Всім родичам і воїнам. Прощайте!

Бедфорд

Щасти, мій любий Солсбері, тобі!

Ексетер

Прощай, мій лорде. Мужнім будь сьогодні.
А втім, боюсь, що я тебе образив,
Бо ти і мужність — це одне й те саме,

Солсбері виходить.

Бедфорд

І доброти, і мужності в нім досить,
Як личить принцу.

Входить король Генріх.

Вестморленд

О, якби із нами
Було хоч тисяч десять з тих людей.
Що в Англії зостались!

Король Генріх

Хто це каже?
Це Вестморленд? Кузен? О ні, кузене.
Як згинемо, й цієї стане втрати
Для Англії. А вижити судилось —
Що менше нас, то більша слава буде.
Не дай господь іще хоч одного!
Не марю золотом, клянуся в тім.
Мені все 'дно, хто їсть за мій рахунок,
І байдуже, кому купую одяг.
Такі дрібниці важать небагато.
Але якщо жадати слави — гріх,
То я — найбільший грішник на землі.

Ні, з Англії нікого нам не треба.
Хіба я можу втратить частку слави,
Що припаде іще на одного?
Ні слова про підмогу не кажи!
Кузене, краще військо попередить:
У кого мужності не вистачає,
Нехай іде. Його ми відпускаєм,
І гроші він одержить на дорогу.
Не хочу помирати в товаристві
Того, хто стріти смерть боїться з нами.
Сьогодні день святого Кріспіана.
І той, для кого він мине щасливо,
Доживши знов до нього, стрепенеться
Від спогадів хвилюючих і гордих.
І перед святом цим, на схилі віку,
Сусідів пригощаючи своїх,
Промовить: "Завтра свято Кріспіана".
Оголить руку у рубцях страшливих
І скаже: "Це було в день Кріспіана".
Звитяг чимало давніх він забуде,
Та слави, шо на цей припала день,
Забуть не зможе. Наші імена
Згадають люди, мов давно знайомих,
За чарою: король наш Гаррі, Бедфорд,
Уорік, Толбот, Ексетер, і Глостер,
І Солсбері. На прикладі на нашім
Навчатимуть батьки своїх синів.
Цей день святих братів на віки вічні
У пам'яті залишиться людській.
А разом з ним і нас запам'ятають —
Щасливців жменьку і братів по зброї.
Того, хто нині кров проллє зі мною,
За брата матиму; як був простим,
Йому цей день шляхетність подарує.
Хто в Англії, ті долю прокленуть

За те, що не звела сьогодні з нами.
Принишкне їхня честь при кожній згадці
Про битву в день святого Кріспіана.

Входить Солсбері.

Солсбері
Володарю, прошу вас, поспішайте.
Французи розгорнулися у лави
І за хвилину кинуться на нас.

Король Генріх
Якщо наш дух міцний, то й ми готові.

Вестморленд
Хай згине той, у кого він слабкий!

Король Генріх
Підмога вже тепер вам не потрібна?

Вестморленд
Я ладен навіть тільки вдвох із вами
В цю славну битву кинутись негайно!

Король Генріх
Тож не береш п'ять тисяч у підмогу?
Це краще, ніж просити одного.
В строю з вас кожен знає місце. З богом!

Сурма. Входить Монжуа.

Монжуа
Королю Гаррі, знову я прийшов
Спитать, чи згоден ти нам викуп дати.

Адже твоя поразка неминуча.
Стоїш ти над безоднею так близько,
Що певен я, вона тебе поглине.
Нагадує наш добрий конетабль:
Покаятися воїнам звели,
Щоб їхні душі відлетіли мирно
Із цього поля, де тіла нещасні
Зогнити мають.

Король Генріх
Хто послав тебе?

Монжуа
Французький конетабль.

Король Генріх
Те ж саме відповім: якщо звитяжить,
Хай кості продадуть мої тоді.
Над бідаками нащо так знущатись?
Хто шкуру неубитого ще лева
Продать хотів, той згинув сам від нього.
Ми вдома поховаєм багатьох,
Увічнить бронза їхні імена.
А ті, що згинуть на землі французькій,
Як личить воїнам,— під вашим гноєм
Лежать зостануться. Та їхня слава,
Зігріта сонцем, до небес здійметься,
Залишивши тіла у полі гнити,
Щоб отруїли все повітря ваше
І рознесли по Франції чуму.
В англійських воїнів снага незмірна:
Мов кулі, що відбились від землі,
Вони й по смерті повстають до бою
І знову смерть навколо сіють грізну.
Хай знає конетабль: я гордий тим,

Що військо маю не для церемоній.
Хай зморені, нехай без позолоти —
Її дощі вже змили у походах,—
Хай пір'я на шоломах погубили
(Це знак, що відлітать немає й думки),
Нехай забрьохані, мов нечупари,—
Та, месою клянусь я,— духом сильні.
Солдати обіцяли чисту одіж
Одержати в раю — або стягти
Камзоли кольорові із французів,
Яким уже носить їх ні до чого.
Дасть бог, як сповнять це, то й викуп буде,
Отож, герольде, більше не трудися
І не приходь по викуп той до мене.
Дістануться хіба що кості вам,
Але в такому стані, що нінащо
Вже не здадуться. Так і передай.

Монжуа

Гаразд, я передам. Прощай, королю.
Мене ти більш ніколи не почуєш.

(Виходить)

Король Генріх

Коли б ще нам ти викуп не приніс.

Входить герцог Йорк.

Герцог Йорк

Володарю, дозволь, прошу уклінно,
Передовий очолити загін.

Король Генріх

Гаразд. Не зійдемо, солдати, з поля!
Пора. І хай вершиться божа воля!

Виходить.

СЦЕНА 4

Бойовище під Азенкуром.

Входять Пістоль, французький солдат і хлопчик-слуга.

Пістоль

Здавайся, собако!

Франц. солдат

Je pense que vous estes le gentilhomme de bon qualité*.
(* Я гадаю, що ви знатний дворянин (фр.))

Пістоль

Qualtitie calrnie custure me! Ти дворянин! Як тебе звуть? Відповідай.

Франц. солдат

O Seigneur Dieu!*
(*Господи боже! (фр.))

Пістоль

О Сеньйор Дью — це, мабуть, дворянин.
Так от, Сеньйоре Дью, уважно слухай:
Тебе цей меч проткне, Сеньйоре Дью,
Якщо, Сеньйоре Дью, ти не даси
Добрячих грошей.

Франц. солдат

O, prenez miséricorde! ayez pilié de moi!*
(*Майте милосердя! Пожалійте мене! (фр.))

Пістоль

Один муа не допоможе. Сорок,
А ні — кишки ось вирву через горло,
І кров'ю захлинешся.

Франц. солдат

Est-il impossible d'eschapper le force de ton bras?*
(* Невже неможливо уникнути сили твоєї руки?(фр.))

Пістоль

Недобрав? Ах ти пес!
Як смієш ти, зажерлива свинюко?!
Щоб я, та недобрав?

Франц. солдат

O, pardonnez-moi!*
(* О, пощадіть мене! (фр.))

Пістоль

Як-як ти кажеш? Скільки це муа?
Спитай-но в нього, хлопче, по-французьки,
Як звуть негідника.

Хлопчик

Escoute. Comment estes-vous appelé?*
(* Послухайте, як вас звати? (фр.))

Франц. солдат

Monsieur le Fer*.
(*Пан Ле Фер (фр.))

Хлопчик

Він каже, що його звуть пан Фер.

Пістоль

Пан Фе? Ось я його так фекну, так розфекаю, таке вже з нього "фе" зроблю! Скажи йому те саме по-французькому.

Хлопчик

Я не можу сказати по-французькому ні "фекну", ні "розфекаю", ні "фе".

Пістоль

Тоді скажи — горлянку переріжу.

Франц. солдат

Que dit-il, monsieur?*
(* Що він каже, пане? (фр.))

Хлопчик

Il me commande de vous dire que vous faite vous prest; car ce soldat ici est disposé tout asture de couper voitre gorge*.
(* Він велить сказати вам, щоб ви приготувалися, бо цей солдат має намір негайно перерізати вам горлянку (фр.))

Пістоль

Уї, куп ля горж, пермафуа!
Як не одержу крон дзвінких негайно,
Посічений ти будеш на капусту.

Франц. солдат

O, je vous supplie, pour l'amour de Dieu, me pardonner! Je suis le gentilhomme de bon maison. Gardez ma vie, et je vous donnerai deux cents escus.

Пістоль

Що він там каже?

Хлопчик

Він просить зберегти йому життя. Він дворянин шляхетного роду і заплатить викуп — дві сотні крон.

Пістоль

Скажи йому, що це мій гнів погасить
І крони я візьму.

Франц. солдат

Petit monsieur, que dit-il?*
(* Маленький пане, що він каже? (фр.))

Хлопчик

Encore qu'il est contre son jurement de pardonner aucun prisonnier; néantmoins, pour les escus que vous l'avez promis, il est content de vous donner le liberté, le franchisement*.
(* Хоч він і поклявся не щадити жодного бранця, та за крони, які ви йому пообіцяли, він згоден подарувати вам волю, свободу (фр.))

Франц. солдат

Sur mes genoux je vous donne milie remercîmens; et je m'estime heureux que j'ai tombé entre les mains d'un chevalier, je pense, le plus brave, vaillant, et très-distingué seigneur d'Angleterre.

Пістоль

Тлумач, що далі, хлопче.

Хлопчик

Він на колінах тисячу разів дякує вам і щасливий, що потрапив до рук, на його думку, найхоробрішого, наймужнішого, найдостойнішого англійського сеньйора.

Пістоль

Жадаю крові, та дарма — живи.
Іди за мною.

(Виходить)

Хлопчик

Suivez-vous le grand capitaine*,
(* Йдіть за великим полководцем (фр.))

(Французький солдат виходить.)

Уперше чую, щоб така полохлива душа промовляла таким гучним голосом. Правду кажуть, що "порожня бочка гучить, а повна мовчить". У Німа й Бардольфа мужності вистачило б на десятеро таких, як оцей ревучий диявол із давньої вистави, що йому кожен може пазурі дерев'яним кинджалом обтяти. Проте їх обох повісили. І цей так само скінчить, коли наважиться щось украсти. Я мушу бути зі слугами в обозі. Якби французи знали, що стерегти його нікому, крім таких, як я, вони б там добряче поживилися.

(Виходить)

СЦЕНА 5

Інший кінець бойовища.

Входять конетабль, герцог Орлеанський, герцог Бурбонський, дофін і Рамбюр.

Конетабль

O diable!*
(* Хай кому чорт! (фр.))

Герцог Орл.

O Seigneur! le jour est perdu, tout est perdu!*

(* О боже! Битву програно, все пропалої (фр.))

Дофін

Mort de ma vie!* Усе пропало, все!

Неслава вічна і ганьба

Шоломи вкрила наші.

(Короткий сигнал тривоги.)

O meschante fortune!** Стійте! Зупиніться!

(* Клянусь життям! (фр.))

(** О лиха доле (фр.))

Конетабль

Змішалися всі лави.

Дофін

Ганьба навіки! Краще вбить себе.

Невже на злиднів цих ми грали в кості?

Герцог Орл.

За короля цього хотіли викуп?

Герцог Бурб.

Ганьба навік, нічого, крім ганьби!

Умрімо з честю. Киньмося на них.

А хто у бій не піде за Бурбоном,

Хай геть іде й, покірно шапку знявши,

Мов ниций звідник, двері стереже,

Допоки бидло, родом нижче пса,

Його красуню доньку не збезчестить.

Конетабль
Сум'яття наше нам тепер у поміч!
Навалимось, забувши про життя,
На них всі разом; хоч достойно згинем.

Герцог Орл.
Ще досить нас живих на полі бою,
Щоб задушити натиском англійців,
Коли порядок в війську відновити.

Герцог Бурб.
Вперед! Бо нам немає вороття!
А жить в ганьбі — навіщо те життя?

Виходять.

СЦЕНА 6

Інший кінець бойовища.

Сурма. Входять король Генріх з почтом, Ексетер та інші, а також французькі полонені.

Король Генріх
Ми билися, як лицарям годиться,
Та ворог поля ще нам не віддав.

Ексетер
Володарю, вам Йорк вітання шле.

Король Генріх
Живий? Я тричі бачив за годину,
Як падав він і знов ставав до бою,
Увесь, від ніг до голови, в крові.

Ексетер

Хоробрий воїн. Так він і лежить,
Із полем обійнявшись. Поряд з ним —
Його товариш, ранами покритий
І славою. То Сеффолк благородний.
Він першим згинув. Йорк з останніх сил,
Порубаний, до нього дотягнувся,
У рани зяючі поцілував
І так промовив: "Мій кузене любий,
Не поспішай, прошу. Моя душа
На небо полетить з твоєю разом,
Бо разом ворогів рубали ми,
Пліч-о-пліч славу в полі здобували!"
Я підбадьорить Йорка намагався.
Він з усмішкою руку простягнув,
Мою ледь стиснув і сказав: "Мій лорде,
Обов'язок свій виконав я чесно;
Вітай його величність короля".
Обняв він Сеффолка по цих словах
Рукою кволою, поцілував,
І так зі смертю заручившись, кров'ю
Скріпив навіки благородну дружбу.
Зворушений до краю всім, що бачив,
Потоку сліз я стримати не міг.
Не воїн плакав у душі моїй,
А жінка, мати любляча і ніжна,—
Вона ридала.

Король Генріх

Не виню тебе.
Бо, вислухавши, сам сказати мушу,
Туманиться і в мене зір від жалю.

(Сурма.)

Та слухай! Що віщує ця тривога?
До бою знов шикуються французи.
Всіх полонених знищити негайно.
Наказ оголосіть.

Виходять.

СЦЕНА 7

Інший кінець бойовища.

Входять Флюелен і Гауер.

Флюелен
Повпивати пеззбройних слуг і носіїв! Це суперечить усім законам війни. Дозволю сопі заувашити, що це найогидніший з усіх злочинів, які тільки мошна сопі уявити. Скажіть по совісті, хіба не так?

Гауер
Справді, жодному хлопцеві життя не подарували, Цю різанину вчинили боягузливі негідники, що повтікали з бойовища. Крім того, вони спалили й пограбували все, що було в королівському наметі. Король віддав цілком справедливий наказ: кожен солдат має перерізати горлянку своєму бранцеві. О, наш король — справжній лицар!

Флюелен
Аякше, капітане Гауер. Адже він народився в Монмуті. Як називається те місто, де народився Александр Високий?

Гауер
Александр Великий.

Флюелен
Ну, погодьтеся: хіпа високий і великий не одне й те ш? Високий, чи

великий, чи могутній, чи велетенський, чи величний — це все те ш саме, хіпа що слова різні.

Гауер

Здається, Александр Великий народився в Македонії. Наскільки мені відомо, його батька звали Філіппом Македонським.

Флюелен

Мені теш здається, що Александр народився в Македонії. Запевняю вас, капітане: коли ви поглянете на карту світу, то неодмінно з'ясуєте, що Македонія і Монмут, дозволю сопі заувашити, пагато в чому подіпні між сопою. У Македонії є річка, і в Монмуті так само є річка. В Монмуті вона називається Уай. А от назва другої річки випала з голови. Та дарма. Опидві вони схоші одна на одну, як два пальці на моїй руці, й в опох водяться лососі. Якщо добре придивитися до шиття Александра, то мошна помітити, що шиття Гаррі Монмутського досить точно нагадує його. Скошість є в усьому. Александр — про це знають пог і люди — в нападі гніву, люті, опурення, роздратованості, шаленства, невдоволення, сказу, а такош захмелівши і, таким чином, пудучи в нестямі й напідпитку, дозволю сопі заувашити, упив свого найплижчого друга Кліта.

Гауер

У цьому наш король не схожий на нього. Він ніколи не вбивав своїх друзів.

Флюелен

Дозволю сопі заувашити, що не годиться перепивати чоловіка й провадити далі за нього, коли він ще не скінчив своєї розповіді. Я кашу все це лише для прикладу й порівняння.
Александр упив свого друга Кліта, пудучи напідпитку, а Гаррі Монмутський, пудучи при своєму розумі й прислухаючись до здорового глузду, вигнав геть гладкого лицаря, що носив камзол, який згодився п жінці в тяжі. Веселун, шартівник, насмішник і шахрай. Запув його ім'я.

Гауер

Сер Джон Фальстаф.

Флюелен

Саме так. Запевняю вас, що з Монмута виходять гарні люди.

Гауер

Ось і його величність.

Сурма. Входять король Генріх, герцог Бурбонський, Уорік, Глостер, Ексетер, герольд і полонені. Сурми.

Король Генріх

Не знав такого гніву я відтоді,
Як ми у Франції. Під'їдь, герольде,
До вершників, що на горбі стоять.
Як будуть битись, хай звідтіль з'їжджають;
Або тікають. Гидко бачить їх.
А ні, самі до них доберемося.
Тоді летітимуть, мов те каміння,
Що пращі ассірійські викидали.
Крім того, переріжемо всіх бранців,
А хто іще нам в руки попадеться,
Пощади хай не жде. Іди, герольде.

Герольд і Гауер виходять. Входить Монжуа.

Ексетер

Володарю, прибув герольд французький.

Глостер

Покірний в нього погляд цього разу.

Король Генріх

Ти знову тут? Хіба я не казав,

Що кості вам як викуп пропоную?
Ти знов по викуп?

Монжуа

Ні, о ні, королю.
Прийшов я милості просить твоєї.
Дозволь нам поле обійти криваве,
Зібрати мертвих і похоронить,
Шляхетних відокремить від простих.
Багато знатних принців — горе нам! —
Лежать в крові, що з найманців текла;
Змішалась кров простолюду і принців.
А коні, що від ран оскаженіли,
Немилосердно топчуть і удруге
Вбивають мертвих вершників своїх.
Дозволь же, о великий, нам оглянуть
Це бойовище і похоронити
Загиблих воїнів.

Король Генріх

Сказати правду,
Не певен я, що ми перемогли.
Чимало бачу вершників французьких
На бойовищі.

Монжуа

Ви перемогли.

Король Генріх

За це хвала всевишньому — не нам!
Я бачу замок. Як зоветься він?

Монжуа

То замок Азенкур.

Король Генріх

Віднині — битва це під Азенкуром,
Де ми звитяжили в день Кріспіана.

Флюелен

З дозволу вашої величності, я прочитав у літописі, що ваш славний дід і ваш двоюрідний дід Едвард, Чорний Принц Уельський, теш здопули велику перемогу тут, у Франції.

Король Генріх

Авжеж, Флюелене.

Флюелен

Ваша величність каше істинну правду. Якщо ваша величність пам'ятає, валлійці відзначились у пою, що відпувся на городі, де ріс порей. Відтоді вони носять порей на своїх монмутських шапках, і він, як відомо вашій величності, досі лишається їхнім почесним знаком. Сподіваюсь, що ваша величність не ввашає принизливим для сепе носити порей в день святого Девіда.

Король Генріх

На знак цієї славної події
Ношу. Адже валлієць я, земляче.

Флюелен

Пудьте певні, вся вода Уаю не винесе з вашої величності валлійської крові. Хай плагословить і попереше її господь, поки це пашано йому й вашій величності.

Король Генріх

Дякую, добрий мій земляче.

Флюелен

Клянусь Христом, що я земляк вашої величності, й нехай усі знають про

це. Я проголошую це на весь світ. Хвалити нога, мені нема чого соромитись вашої величності, поки ваша величність залишається чесним чоловіком.

Король Генріх
Дай боже. Ви, герольди, з ним ідіть.

(Входить Вільямс.)

Число загиблих принесіть докладне
З обох сторін.

(Герольди й Монжуа виходять.)

Он той нехай підійде.

Ексетер
Солдате, підійди до короля.

Король Генріх
Солдате, чому ти носиш рукавицю на шапці?

Вільямс
З дозволу вашої величності, цей знак мені дав той, з ким я маю битися, коли він ще живий.

Король Генріх
Він англієць?

Вільямс
З дозволу вашої величності, це негідник, що минулої ночі зухвало розмовляв зі мною. Я поклявся дати йому в вухо, якщо він лишиться живим і насміє признати свою рукавицю. А коли я побачу свою рукавицю

в нього на шапці — бо він дав слово солдата, що начепить її на шапку, як живий буде,—то зіб'ю її з його довбешки.

Король Генріх

Як на вашу думку, капітане Флюелен? Чи повинен цей солдат дотримати слова?

Флюелен

Інакше він пуде мерзотником і поягузом, з дозволу вашої величності. Так підказує моя совість.

Король Генріх

Можливо, його супротивник надто високого рангу, Щоб прийняти цей виклик?

Флюелен

Та хай пи він пув хоч дияволом найвищого рангу, самим Люципером чи Вельзевулом, однаково, дозволю сопі заувашити вашій величності, солдат мав пи дотримати слова. Якщо ж він порушить його, то матиме, так пи мовити, репутацію справшнього негідника й нахапи, і це така ш правда, як те, що його ще носить свята земля. Так каше моя совість, от!

Король Генріх

Ну, що ж, дотримай слова, коли зустрінеш свого знайомого.

Вільямс

Таки дотримаю, володарю, клянусь життям своїм.

Король Генріх

Хто твій командир?

Вільямс

Капітан Гауер, володарю.

Флюелен

Гауер — добрий офіцер і вельми опізнаний у воєнному мистецтві.

Король Генріх

Поклич його до мене, солдате.

Вільямс

Слухаюсь, володарю.

(Виходить)

Король Генріх

Флюелене, візьми ось цю пам'ятку й начепи собі на шапку. Коли ми зійшлися в бою з герцогом Алансонським, я зірвав цю рукавицю з його шолома. Той, хто її признає,— прихильник герцога і наш ворог. Якщо зустрінеш цього чоловіка, затримай його, коли мене любиш.

Флюелен

Ваша величність ропить мені найпільшу честь, про яку тільки моше мріяти серце підданого. Я душе хотів пи попачити істоту на двох ногах, що вразилась пи, помітивши цю рукавицю. Дуже хотілося п попачити того чоловіка, і дай поше, щоп я його попачив.

Король Генріх

Ти знаєш Гауера?

Флюелен

Він мій плизький друг, з дозволу вашої величності.

Король Генріх

Прошу тебе, розшукай його і приведи в мій намет.

Флюелен

Я приведу його.

(Виходить)

Король Генріх
Мій брате Глостер, лорде мій Уорік,
Ви з ока не спускайте Флюелена,
Бо через цю нещасну рукавицю
Ляща він легко заробити може.
Вона солдатові тому належить,
І я носити мав її. Мерщій,
Уоріку. Якщо солдат ударить,—
А він такий, що слова не зламає,—
То може статись лихо. Флюелен
Хоробрий чоловік, палкий, як порох,
І з відповіддю теж не забариться.
Глядіть, щоб не дійшло між них до бійки.

(До Ексетера)

Ходім зі мною, дядьку.

Виходять.

СЦЕНА 8

Англійський табір.

Входять Гауер та Вільямс.

Вільямс
Я певен, що ви одержите рицарське звання.

Входить Флюелен.

Флюелен

Ради пога, капітане, плагаю, ідіть швидше до короля. Мошливо, на вас чекає таке допро, що ви про нього й мріяти не сміли.

Вільямс

Сер, чи впізнаєте ви цю рукавицю?

Флюелен

Впізнаєте рукавицю? Рукавиця як рукавиця.

Вільямс

Знаю. От тому й признав її.
(Б'є його)

Флюелен

Клянусь господом погом! Та це ш найнеприторенніший зрадник на весь світ, на всю Францію, на всю Англію!

Гауер

Що це означає, сер? Ах ти, негідник!

Вільямс

Ви що ж, думаєте, я порушу клятву?

Флюелен

Відійдіть, капітане Гауер. Я заплачу йому за зраду стусанами, пудьте певні.

Вільямс

Я не зрадник.

Флюелен

Це підла прехня. Іменем короля вимагаю, щоп ви арештували його. Це прихильник герцога Алансонського.

Входять Уорік і Глостер.

Уорік
Що сталося? Що сталося? В чім річ?

Флюелен
Лорде Уорік, ми, слава погу, викрили непезпечну зраду і тепер вона очевидна, як пожий день. Ось іде його величність.

Входять король Генріх та Ексетер.

Король Генріх
Що сталося? В чім річ?

Флюелен
Володарю, ось він, цей негідник і зрадник, що, дозволю сопі заувашити, збив рукавицю, яку ви, ваша величність, зірвали з шолома герцога Алансонського.

Вільямс
Володарю, це моя рукавиця, а це її пара. Той, з ким я обмінявся, обіцяв, що носитиме її на шапці, а я пообіцяв збити її. І ось я зустрів того чоловіка, побачив свою рукавицю на його шапці й дотримав слова.

Флюелен
Тепер ваша величність пачить, який він, випачте на слові, неприторенний, ниций, підлий і огидний мерзотник. Сподіваюсь, що ваша величність визнає, засвідчить і підтвердить, що це рукавиця герцога Алансонського, яку ваша величність дали мені. Адже так, якщо по правді?

Король Генріх
Подай мені свою рукавицю, солдате. Дивись ось її пара.
І збить її ти з мене обіцяв,
До того ж розмовляв зухвало вельми.

Флюелен

З дозволу вашої величності, хай головою за це відповість, якщо діють ще на світі закони воєнного часу.

Король Генріх

Як винагородиш мене за образу?

Вільямс

Всі образи народжуються в серці. А в моему серці не було нічого, що могло б образити вашу величність.

Король Генріх

Однак ти розмовляв зі мною непоштиво.

Вільямс

Ваша величність прийшли в чужій подобі. Я подумав, що ви простий солдат. Усе тут склалося докупи: і темпе нічка, і ваша одіж, і просте поводження. За все, що вашій величності дісталось, поки ви були в тій личині, прошу винити себе, а не мене. Бо, коли б ви справді були тим, за кого я вас мав, ніхто б мене ні в чому не звинуватив. Через те прошу, хай ваша величність про стить мені.

Король Генріх

(до Ексетера)
Візьміте рукавицю, дядьку мій,
І кронами наповніть. Ну, солдате,
Носи її на шапці як відзнаку,
Аж поки не признаю. Сипте ж крони.
А ви з ним, капітане, подружіться.

Флюелен

Їй-погу, у цього чоловіка мушнє серце. Ось топі дванадцять пенсів. І прошу тепе, шиви, як велить господь, уникай всіляких сварок, суперечок, незгод і непорозумінь і пудь певен, що це вийде тобі на краще.

Вільямс

Не хочу я ваших грошей.

Флюелен

Це ш від щирого серця. Вони топі неодмінно згодяться, щоп черевики полагодити. Ну, чого соромитись? Черевики в тепе стоптані. Монета не фальшива, пудь певен. А хочеш, заміню на іншу.

Входить англійський герольд.

Король Генріх

Скажи, чи підраховано убитих?

Герольд

Ось тих французів список, що загибли.
(Подає список)

Король Генріх

Є знатні серед наших бранців, дядьку?

Ексетер

Карл Орлеанський, небіж короля,
Бурбонський герцог Жан та Бусіко,
Барони, лицарі та зброєносці —
Всього п'ятнадцять сотень, крім солдатів.

Король Генріх

У списку цім французів десять тисяч,
Які загинули. А з них вельмож
Із власними знаменами убито
Сто двадцять шість. До цього ще додайте
Дворян, і лицарів, і зброєносців —
Їх вісім тисяч і чотири сотні;
П'ятсот лиш вчора лицарями стали.

Отож із тисяч десяти загиблих
Шістнадцять сотень найманці становлять.
А решта — принци, лицарі, барони,
Дворяни знатні, зброєносці теж.
Ось знатні імена із тих, що вбиті:
Шарль Делабре, французький конетабль;
Жак Шатільйон, французький адмірал;
Іще начальник лучників Рамбюр,
Гросмейстер Франції Гішар Дофен;
Жан, герцог Алансонський; герцог Барський;
Брабантський — брат Бургундського — також;
Крім того, вбиті графи Фоконбер,
Гранпре, Русі, Фуа, Бомон і Марль,
Лестраль і Водемон. Зібрала смерть
Багатий урожай імен шляхетних!
А хто із наших голови поклав?

(Герольд подає інший список.)

Тут герцог йоркський, а також граф Сеффолк,
Достойний Річард Кетлі, Деві Гем,
А решта все незнатні імена,
Їх двадцять п'ять. Твоя десниця, боже,
Звитяжила. І лиш тобі, не нам,
Хвала за це! Коли іще, скажіть,
Відкритий бій, без хитростей воєнних
Давав таку різницю величезну
У втратах двох сторін? Твоя, о боже,
Лише твоя заслуга в тім!

Ексетер
Це чудо!

Король Генріх
Хай військо вирушає до села.

Забороніть усім під страхом смерті
Хвалитись перемогою. Лиш богу
За це хвала належить.

Флюелен

Чи дозволите, ваша величність, оголосити число загиплих?

Король Генріх

Дозволю. І солдат хай кожен знає,
Що був господь на нашій стороні.

Флюелен

Так. Якщо по совісті, то він зропив для нас велико діло.

Король Генріх

Відправте все по-християнськи.
Non nobis і Te Deum хай співають
І поховають мертвих, як належить.
Тепер в Кале; а звідти — шлях додому.
В поході нам щастило, як нікому.

Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

Входить Хор.

Хор

Хто не читав історії цієї,
Послухать звольте. Хто її читав,
Прошу смиренно, хай нам вибачає
Що часу, кількості й самих подій
По-справжньому несила показати.
Перенесімо Генріха в Кале.

Тепер на крилах нашої уяви
Хай море перетне. Англійський берег
Заполонили юрми незліченні.
За гамором не чутно моря навіть,
Що провіщає голосом могутнім
Повернення щасливе короля.
Зійшов він з корабля. І пишний почет
До Лондона його вже супроводить.
А думка далі й далі поспішає;
І ось уже у Блекхіті король.
Вже лорди просять дозволу шолом
Його пом'ятий і щербатий меч
По місті попереду пронести.
Та, вільний від пихи і марнолюбства,
Всі почесті свої і похвали
Він богу віддає. Уява буйна
І думки лет нас в Лондон переносять.
Дивіться, справді зустріч велелюдна!
Ось мер іде, і олдерменн всі —
Немов сенатори колись у Римі,
Плебейською оточені юрмою,—
Зустріти гідно цезаря-звитяжця.
Коли б (хоч значно менше в тому честі)
Один із полководців королеви,
Мечем своїм повстанців розгромивши,
З Ірландії вертався, скільки люду
Його б зустріти вийшло! А проте
Ще більший натовп Гаррі привітав.
У відчаї французи лементують,
А Генріх жде, аби прийшли до тями.
Священної імперії володар
Прибув із Рима ворогів мирити.
Пропустимо події дальші, поки
До Франції прибуде Гаррі знову.
А все, що я раніше розповів,

Вам решту зрозуміти допоможе.
Сприймiть терпляче вимушену стислість
І — подумки у Францію мерщій.
За думкою спрямуйте й погляд свій.

(Виходять)

СЦЕНА 1

Англійський табір.

Входять Флюелен і Гауер.

Гауер
Та воно-то так. Але чому ви ходите сьогодні з пореєм на шапці? Адже день святого Девіда минув.

Флюелен
На все є свої підстави і причини. Вам, як другові, капітане Гауер, я все поясню. Отой ниций, підлий, мерзенний, огидний шахрай Пістоль, про якого і ви, і всі інші знають, що він, дозволю сопі заувашити, людина, позпавлена пудь-яких чеснот, приходить до мене вчора з хліпом і сіллю і вимагає, щоп я, так пи мовити, з'їв свій порей. Це пуло в такому місці, де я не міг заводити сварку. Та я тепер носитиму цей порей на шапці, поки знову зустрінемось. Отоді вше я йому скашу кілька крутих слів.

Входить Пістоль.

Гауер
А ось і він. Іде й надимається, мов індик.

Флюелен
Я не подивлюсь ні на те, що він надимається, ні на те, що він індик. Поше

вас плагослови, пане Пістоль. Поше вас плагослови, підлий, мерзенний негіднику!

Пістоль

Чи ти здурів? Діждатися не можеш,
Щоб нитку Парки я тобі обтяв?
Я вчадів від порею. Геть із ним!

Флюелен

Щиро прошу вас, підлий, мерзенний негіднику, виконати моє пашання, прохання і повеління і з'їсти, так пи мовити, цей порей. Саме тому, дозволю сопі заувашити, що ви його не люпите і що він псує вам настрій, апетит і шлунок, ви маєте його з'їсти, по цього пашаю я.

Пістоль

А хоч би й кози всі, і Кадуаладр.

Флюелен

Оце вам за кіз.

(Б'є його)

Пудьте ласкаві, мерзенний негіднику, їште.

Пістоль

Чекає смерть тебе, троянцю підлий!

Флюелен

Істинно так, мерзенний негіднику. І дочекається, коли пуде на те поша воля. А ви тим часом шивіть і пригощайтеся. Прошу, ось і приправа.

(Б'є його)

Вчора ви опізвали мене верховинським есквайром. Я з вас теш зроплю есквайра, лише трохи нишчого. Низовинського. Їште, прошу. Могли насміхатися з порею, то змошете і їсти його.

Гауер

Годі, капітане, ви вже й так йому памороки забили.

Флюелен

Я сказав, що примушу його покуштувати мого порею, а ні — то питиму по голові чотири дні підряд. Їште, прошу. Це корисно для ваших свіжих ран і плазенської довпешки.

Пістоль

І оце я маю з'їсти?

Флюелен

Звичайно. Поза всякими сумнівами, роздумами й ваганнями.

Пістоль

Присягаюся цим пореєм, що помста моя буде страшна. Та їм уже, їм. Але клянусь...

Флюелен

Їште, прошу. Може, ще трохи приправи? І порею тут замало, щоп ним присягатися.

Пістоль

Дрючок нехай спочине. Бачиш — їм.

Флюелен

На здоров'я, мерзенний негіднику, від щирого серця. Ні, прошу нічого не викидати. Лушпиння теш корисне для вашої пошкодженої довпешки. Якщо натрапите колись на порей, спропуйте ще раз поглузувати з нього. Пільше нічого не прошу.

Пістоль

Гаразд.

Флюелен

А порей справді корисний. Ось вам гріш на лікування голови.

Пістоль

Мені — гріш?

Флюелен

Саме так. І ви його візьмете, по інакше вам доведеться з'їсти ще й той порей, що в мене в кишені.

Пістоль

Беру цей гріш як запоруку помсти.

Флюелен

Якщо за мною є ще якісь порги, то я заплачу дрючками. Почнете торгувати дровами й куплятимете в мене самі дрючки. Хай пог вам помагає, і хранить вас, і зцілює вашу голову.

(Виходить)

Пістоль

Я пекло вам влаштую!

Гауер

Іди, йди. Ти шахрай, боягуз і негідник. Ти глузував зі старого звичаю, з символу слави й шани, що його носять як винагороду за мужність, але не насмілився підтвердити свої слова ділом. Я вже не раз бачив, як ти дратував і здіймав на глузи цього шляхетного чоловіка. Тобі здавалося, що англійським дрючком він володіє так само незграбно, як англійською мовою. Отож нехай кара валлійця виховає в тобі добру англійську вдачу. Прощай.

(Виходить)

Пістоль

Мене спокусниця Фортуна дурить.
Дізнався я, що Нел моя в шпиталі
Померла вже від пранців,
І нічого шукать притулку в неї.
А я старію, тіло вже слабке,
Та ще й дрючок із нього вибив честь.
У звідники піду. І красти тягне.
Прокрадусь в Англію, до гаманців;
Хвалитимусь там від дрючка рубцями —
Мовляв — з французької війни ці шрами.

(Виходить)

СЦЕНА 2

Франція. Королівський палац у Труа.

З одного боку входять король Генріх, Ексетер, Бедфорд, Глостер, Уорік, Вестморленд та інші лорди, з другого — королева Ізабелла, французький король, герцог Бургундський, принцеса Катаріна, Аліса та інші французи.

Король Генріх

Мир всім, що тут зібралися сьогодні!
Французький брате наш і наша сестро,
Здоров'я вам і успіхів бажаю.
Вам радості і щастя, Катаріно,
Кузино гожа наша і велична.
І герцога Бургундського вітаєм
Як члена королівської родини,
Що нас зібрав. Привіт вам, принци й пери!

Франц. король

Зустрітися із вами раді вельми,
Англійський брате наш. Вітаєм щиро
Також і принців ваших благородних.

Ізабелла

Нехай же будуть, брате наш англійський,
Цей день і наша з вами дружня зустріч
Щасливі, як і ми, що бачим вас.
Був час, коли, забачивши французів,
Метали ваші очі, невмолимі,
Як василіски, ядра смертоносні.
Надію щиру ми тепер плекаєм,
Що зла отрута вилилась з очей
І зміняться на дружбу всі незгоди.

Король Генріх

На це сказати можу я "амінь".

Ізабелла

Вітаю вас усіх, англійські принци.

Герцог Бургунд.

Служити вам з любов'ю радий я,
Володарі могутні двох держав!
Доклав зусиль мій розум чималих,
Аби звести докупи двох монархів,
Щоб вирішить майбутню нашу долю;
Ви — свідки всіх старань моїх тривалих,
Оскільки увінчалися вони
Присутністю осіб високих ваших,
То запитати ви мені дозвольте,
Що мир нам заважає відновити —
Розтоптаний сьогодні, жалюгідний,
Мистецтв колиску, щастя і достатку,—

І знов у нашій Франції чарівній,
У цім саду, найкращому на світі,
Узріть його ясний, жаданий вид?
Як жаль, що мир прогнали ми давно!
Дари ланів багатих без ужитку
Гниють поволі, мов на смітниках.
І виноград, що-серце звеселяв,
Давно не родить. Заросли нерівно
Всі живоплоти, наче каторжани.
Ланами бур'яни заволоділи,
Болиголов, осот та лобода,
Бо їх плуги іржаві не стинають.
Веселі луки, де колись буяли
І первоцвіт, і пишна конюшина,
Коси заждалися. Панують там
Бридкий чортополох та реп'яхи;
Ні користі з них людям, ні краси.
Як наші виноградники й поля
Дичавіють все більше в занедбанні,
Так ми самі і наші діти рідні
Забули все, або ж і не вивчали
Наук, що ними край наш багатів,
І стали дикунами, як солдати,
Що проливати кров лише уміють;
Лайливі, неохайні і жорстокі,
До решти втратили людську подобу.
Тому, згадавши про часи минулі,
Собі вернуть жадані блага миру
Зібрались ми сьогодні на розмову.
В моїх словах лиш прагнення дізнатись,
Що нині стало на заваді нам,
Чому не може благородний мир
Прогнати геть розруху й зубожіння
І щастям давнім нас благословити.

Король Генріх

Якщо бажаєте ви миру, герцог,
Щоб викорінить зло, яке згадали,
Ви маєте цей мир купити нині,
Погодившись на всі вимоги наші.
Ми виклали їх стисло і змістовно
І вам для ознайомлення вручили.

Герцог Бургунд.

Про них відомо королю. Одначе,
Ще відповіді він не дав.

Король Генріх

Від неї
Залежить мир, для вас такий жаданий.

Франц. король

З вимогами знайомивсь я побіжно.
Тепер призначити ласкаві будьте
Самі достойних радників для того,
Щоб з нами переглянуть більш уважно
Цей список. Ми невдовзі подамо
Вам відповідь чітку і остаточну.

Король Генріх

Гаразд, мій брате. Дядьку мій вельможний,
І з вами Кларенс, Глостер, Гантінгдон,
Уорік — всі ідіть за нашим братом.
Даю вам повноваження затвердить,
Розширить чи змінить на розсуд ваш
Вимоги ці, подбавши водночас
Про вигоду і гідність королівську.
А потім підпис наш угоду скріпить.
Ви, сестро наша мила, зостаєтесь?

Ізабелла

Ні, брате любий, я піду із ними.
Придатись може і жіночий голос,
Як виникнуть між них питання спірні.

Король Генріх

Зоставте нам кузину Катаріну.
Вона ж бо серед наших всіх вимог
Займає чільне місце, я вважаю.

Ізабелла

Я згодна.

Виходять усі, крім короля Генріха, Катаріни та Аліси.

Король Генріх

О чарівна Катаріно!
Навчіть простого воїна тих слів,
Що в ніжне серце жінки проникають
І там благають про палке кохання!

Катаріна

Ваша величність глузує до мене. Я не вмієш розмовляти по-англійському.

Король Генріх

О чарівна Катаріно! Якщо ви полюбите мене всім своїм французьким серцем, я з радістю вислухаю ваше визнання й ламаною англійською мовою. Прекрасне почуття від того не стане гірше.

Катаріна

Pardonnez-moi*, я не знаю, що значить "прекрасне".
(* Пробачте (фр.))

Король Генріх

Ангел прекрасний, Катаріно, і ви теж прекрасні.

Катаріна

Que dit-il? Que je suis semblable à les anges?*

(* Що він каже? Що я схожа на ангелів? (фр.))

Аліса

Oui, vraiment, sauf vostre grace, ainsi dit-il*.

(* Так, справді, з дозволу вашої високості, він так і сказав (фр.))

Король Генріх

Я сказав так, люба Катаріно, і не соромлюсь признатися в цьому.

Катаріна

O bon Dieu! les langues das hommes sont pleine de tromperies*.

(* О господні У чоловіків на язиках самий обмаи (фр.))

Король Генріх

Що каже ця красуня? Що язики чоловіків — оманливі?

Аліса

Oui*, що чоловічі язики обманюють. Така мова принцеси.

(* Так (фр.))

Король Генріх

З принцеси вийде непогана англійка. Клянусь тобі, Кет, що моє залицяння пасує до твого розуміння англійської мови. Я радий, що ти не дуже добре знаєш англійську. Бо інакше я видався б тобі надто простим, і ти могла б подумати, що я продав форму, аби купити собі корону. Я не вмію говорити натяками про кохання і волію просто сказати: "Я вас кохаю". Якщо запитаєте, чи щиро це кажу, я відповім, але ця відповідь вичерпає весь мій запас ніжних слів. Скажіть же своє слово, ударимо по руках, та й по всьому. Згода?

Катаріна

Sauf vostre honneur*, я все зрозуміло.

(* З дозволу вашої честі (фр.))

Король Генріх

Їй-богу, Кет, якби мені довелося складати вірші на вашу честь або танцювати з вами, це було б пропаще діло. Я не знаю ні слів, ні розміру, щоб писати вірші, а в танцях ніколи не знайду міри, щоб такт відміряти. Зате силою поміряюся з ким завгодно. Коли б можна було полонити дівоче серце грою в довгої лози чи вмінням хвацько скочити в сідло у важкому панцері, то я — не вважайте це за похвальбу — одразу вскочив би у подружинє ліжко. Якби треба було битися за свою кохану чи грати конем, щоб здобути її прихильність, то я працював би кулаками, наче розбишака, й тримався б у сідлі, як мавпа. Бог свідок, я не вмію ні дивитися млосними очима, ні захоплено ахати, ні красномовно запевняти у своїх почуттях. Даю слово, коли є необхідність, але ніяка необхідність не примусить мене його ламати. Коли можеш покохати чоловіка, красі якого не загрожує навіть пекуче сонце і який ніколи не сподівається побачити в дзеркалі щось приємне для себе, то хай очі твої побачать у мені те, що їм любе. Скажу тобі просто, як солдат: можеш покохати такого — виходь за мене. А ні — коли скажу, що помру, то скажу правду, але, їй-богу, це станеться не від кохання до тебе, хоч і люблю тебе дуже. Отож, люба Кет, для життя бери собі чоловіка простого й вірного. Він не зрадить, бо не вміє упадати за іншими жінками. А оті багатослівні перелесники що своїми віршиками завойовують жіночі серця, завжди знаходять привід, щоб потім відмовитися від своїх слів. Бо й справді, хто багато говорить, той базіка, а хто римує пісеньки, той нікчема. Струнка нога висохне, рівна спина згорбиться, чорна борода посивіє, кучерява голова полисіє, гарне личко зморщиться, любі очі западуться. А вірне серце, Кет, як сонце й місяць. Ні, радше сонце, ніж місяць, бо воно завжди світить яскраво й не міняється так, як місяць. Хочеш такого, як я,— виходь за мене. А вийдеш за мене — то вийдеш за солдата. А вийдеш за солдата — то вийдеш за короля. Чим же ти відповіси на моє кохання? Прошу тебе, говори, люба, щоб було слухати любо.

Катаріна

Хіба є можливо покохати ворога Франції?

Король Генріх

Ні, Кет, покохати ворога Франції ти не можеш. Але, кохаючи мене, ти кохатимеш друга Франції. Бо я так люблю Францію, що не хочу розлучатися бодай з одним її селом. Хай уже вона вся буде моєю. А коли Франція моя, а я твій, то Франція й твоя, а ти моя.

Катаріна

Я не зрозуміло.

Король Генріх

Тобі не зрозуміло, Кет? Я повторю французькими словами, хоч певен, що вони повиснуть у мене на язиці таким самим тягарем, як молода жона на шиї в чоловіка. Je quand sur le possession de France, et quand vous avez le possession de moi* (почекай-но, як же далі? Допоможи мені, святий Дені!), donc vostre est France et vous estes mienne**. Виголосити таку промову по-французькому для мене не легше, ніж підкорити королівство. Ніколи мені не вдасться умовити тебе по-французькому, хіба що насмішити.

(* Якщо я володітиму Францією, а ви володітимете мною... (фр.))

(** ... то Франція ваша, а ви моя (фр.))

Катаріна

Sauf vostre honneur, le François que vous parlez, il estl meilleur que l'Anglois lequel je parle*.

(* З дозволу вашої честі, ви говорите по-французькому краще, ніж я по-англійському (фр.))

Король Генріх

Ні, слово честі, Кет, це не так. Ти висловлюєшся моєю мовою так само щиро й незграбно, як я твоєю; отже, виходить на одно. Але, Кет, невже

ти не досить знаєш англійську, щоб Відповісти на моє питання? Чи можеш ти мене покохати?

Катаріна

Я не можеш сказати.

Король Генріх

А хто може? Сусіди? Я запитаю в них. Ну, годі. Я знаю, що ти мене кохаєш. Увечері, в спальні, ти розпитуватимеш про мене свою фрейліну і, звичайно, ганитимеш те, що тобі найбільше припало в мені до серця. Але не будь жорстокою, мила моя принцесо, тим паче, що я безтямно закоханий у тебе. Коли станеш моєю — а серце підказує, що так воно й буде,— пам'ятай, що ти дісталася мені в боротьбі, а тому маєш стати матір'ю хоробрих солдатів. От, з поміччю святих Дені та Георга, народимо хлопця, напівфранцуза, напівангліїця, і піде він колись на Константинополь і самого султана за бороду схопить. Га? Що ти на це скажеш, чарівна лілеє?

Катаріна

Мені не знаєш.

Король Генріх

Пізнаєш потім, а зараз лише пообіцяй. Прошу, Кет, пообіцяй, що зробиш свій французький внесок у це діло, бо англійська сторона зі своїм внеском не забариться, покладись на моє королівське й парубоцьке слово. Яка ж буде твоя відповідь, la plus belle Katherine du monde, mon trèscheret devin déesse?*

(* ... найпрекрасніша Катаріно світу, моя люба, незрівнянна богине? (фр.))

Катаріна

Ваша majestee знає досить fausse французьких слів, щоб обманити найбільш sage demoiselle, яка є en France*.

(* ... величність... фальшивих... розважливу дівчину... у Франції (фр.))

Король Генріх

Чорти б узяли мою калічену французьку мову! Клянусь чистою англійською, що кохаю тебе, Кет. Правда, не можу поклястися, що й ти мене любиш, а все ж тішуся такою надією, попри свій непоказний вид. А все через батькову амбітність, бий її лиха година! Він, коли мене зачинав, думав про міжусобні війни. Тому й вид у мене такий суворий, і в очах криця відсвічує, а від моїх залицянь жінок проймає страх. Та слово честі, Кет, з роками я справлятиму краще враження. Втішаюся тим, що старість, яка нівечить красу, не зможе зіпсувати мого обличчя. Якщо вийдеш за мене тепер, то бридкішим я вже не стану, а ти звикатимеш до мене все більше й більше. А тому, скажи, прекрасна моя Катрін, чи хочеш ти за мене? Перестань червоніти, підкріпи згоду свого серця гордою поставою королеви, візьми мене за руку і скажи: "Гаррі Англійський, я твоя". Як тільки почують мої вуха ці благословенні слова, зразу відповім: "Англія твоя, Ірландія твоя, Франція твоя і Генріх Плантагенет теж твій". Коли він — хоч я й кажу це в його присутності — не найкращий серед королів, то ти принаймні впевнишся, що він найкращий серед людей. Нумо, відповідай своєю ламаною музикою. Бо голос твій — музика, а твоя англійська мова ламана. Невже хоч ламаною мовою не уламаю тебе відкрити мені свою душу? Чи підеш ти за мене?

Катаріна

Якщо цього бажай de roi mon père *.
(* Король, мій батько (фр.))

Король Генріх

Бажає, Кет, аякже. Він не може цього не бажати.

Катаріна

Тоді цього бажати мені.

Король Генріх

За це я поцілую твою ручку і назву тебе своєю королевою.

Катаріна

Laissez, mon seigneur, laissez, laissez! Ma foi, je ne veux point que vous abaissiez vostre grandeur en baisant le main d'une de vostre seigneurie indigne serviteur. Excusez-moi, je vous supplie, mon très-puissant seigneur*.
(* Годі, пане, годі, годі! Справді, я не хочу, щоб ви принижували свою гідність, цілуючи руку вашої недостойної служниці. Пробачте, прошу вас, всемогутній володарю (фр.))

Король Генріх

Тоді я поцілую твої губоньки.

Катаріна

Les dames et demoiselles pour estre baisée devant, leur nopees, il n'est pas la coutume de France*.
(* У Франції немає такого звичаю, щоб пані й панянки дозволяли цілувати себе до весілля (фр.))

Король Генріх

Пані перекладачко, що вона каже?

Аліса

Що pour le* дам Франції не є звичай... Я не знаю, як по-вашому "baiser" **.
(* Для (фр.))
(** Цілувати (фр.))

Король Генріх

Цілувати.

Аліса

Ваша величність entendre* краще, que moi**.
(* Розуміє (фр.))
(** Ніж я (фр.))

Король Генріх

У французьких дівчат не заведено цілуватися до заміжжя. Вона це хотіла сказати?

Аліса

Oui, vraiment*.

(* Так, правильно (фр.))

Король Генріх

О, Кет, суворі звичаї схиляються перед великими королями. Не нам з тобою, люба Кет, зважати на такі хисткі перепони, як звичаї якоїсь там країни. Ми самі визначаємо правила поведінки, а свобода, зумовлена нашим становищем, дозволяє нам затуляти рота всіляким причепам. Ось і я затулю ваш ротик за те, що ви обстоюєте суворий французький звичай, відмовляючи мені в поцілунку. Потерпіть і не пручайтесь.

(Цілує її)

Ваші уста, Кет, мають чарівну силу. Їхній медовий дотик промовистіший, ніж слова всіх членів державної ради Франції. Для Гаррі Англійського мова цих уст переконливіша, ніж спільна петиція всіх монархів світу. А ось і ваш батько.

Входять французький король, королева Ізабелла, герцог Бургундський, Ексетер, Вестморленд та інші вельможі.

Герцог Бургунд.

Храни господь вашу величність. Навчаєте принцесу англійської мови, кузене?

Король Генріх

Я хотів би, мій любий кузене, щоб вона осягнула всю глибину мого кохання, а це допомагає засвоїти кращі зразки мови.

Герцог Бургунд.
Вона погано їх засвоює?

Король Генріх
Мова наша груба, кузене, а я не дуже лагідної вдачі. Ні в голосі, ні в серці моєму немає лестощів. Тому й не можу викликати духа кохання в уяві принцеси таким, яким він має бути.

Герцог Бургунд.
Пробачте за смілий жарт, кузене, але якщо вже ви хочете, щоб сила вашої магії вплинула на дівчину, її слід оточити колом. До того ж, коли в неї вселиться дух кохання в його справжній подобі, то він буде сліпий і голенький. Чи ж можна звинувачувати дівчину, щоки в якої палають непорочним рум'янцем сором'язливості, в тому, що вона не пускає до себе сліпого й голого хлопця? Яка ж дівчина погодиться на таке?

Король Генріх
Проте дівчата заплющують очі й погоджуються, коли їх штовхає на це сліпа сила кохання.

Герцог Бургунд.
Їм можна вибачити, володарю, бо тоді вони не бачать, що творять.

Король Генріх
Умовте вашу кузину, мій любий лорде, щоб вона погодилась заплющити очі.

Герцог Бургунд.
Я підморгну, щоб погодилась, а ви вже розтлумачте їй, що я мав на увазі, бо коли дівчата виростають, оточені ласкою й теплом, вони схожі на серпневих мух — сліпі, хоч і мають очі. Їх можна ловити руками, дарма що раніше вони й глянути на себе не дозволяли.

Король Генріх

Отже, я маю чекати до жаркого літа, щоб урешті спіймати муху, тобто вашу кузину, коли вона буде сліпою.

Герцог Бургунд.

Як любов, володарю, коли вона ще не прокинулася.

Король Генріх

Саме так. Дехто з вас має бути вдячним їй за те, що я осліп і не бачу багатьох прекрасних французьких міст через одну прекрасну французьку дівчину, що заступила мені весь світ.

Франц. король

Ви їх бачите, але під іншим кутом. Всі наші міста злилися для вас в одне і прийняли подобу дівчини, бо вони оточені незайманими стінами, яких ще не торкалася війна.

Король Генріх

Віддаєте за мене Кет?

Франц. король

Якщо ви цього бажаєте.

Король Генріх

Згоден, але за умови, що ці незаймані міста ви дасте їй у посаг і що дівчина, яка стала на шляху моїх бажань, укаже шлях до задоволення моїх вимог.

Франц. король

Ми згодились на всі умови ваші.

Король Генріх

Чи так, англійські лорди?

Вестморленд

Король прийняв усі статті угоди:
По-перше, про дочку, а далі й решту,
І застереження до них суворі.

Ексетер

Він не погодився лише з тією статтею, котра вимагає, щоб король Франції, звертаючись до вас на письмі, щоразу іменував і титулував вашу величність по-французькому Nostre trés-cher fils Henri, Roi d'Angleterre, Héritier de France*, а по-латині відповідно Praeclarissimus filius noster Henricus, Rex Angliae et Haeres Franciae.
(* Наш любий сни Генріх, король Англії і спадкоємець Франції (фр.))

Франц. король

Це слово ще не остаточне, брате.
Якщо ви просите, прийму умову.

Король Генріх

На знак союзу нашого і дружби
Прийміть її, як прийняли і решту.
Мені ж віддайте вашу доньку гожу.

Франц. король

Хай буде так. І хай потомство ваше
Припинить ворожнечу поміж нами,
Аби від заздрості не блід один,
Що другий має щастя і достаток.
Хай зродиться із вашого кохання
Сусідство добре й згода християнська,
Щоб нас війна не роз'єднала знов
І на мечах не пломеніла кров.

Усі

Амінь!

Король Генріх

Вітаю, Кет, і тут, при всіх, цілую
На знак того, що ти вже королева.

Сурми.

Ізабелла

Нехай по волі господа зіллються
Два ніжні серця й наші дві держави.
Як мужа і жону любов єднає,
Хай так вона єднає й королівства,
Аби незгоди, ревнощі та заздрість,
Які подружнє щастя розбивають,
Віднині не ставали на шляху
До згоди між державами двома.
Братайтеся, англійці і французи,
Благослови, господь, ці дружні узи!

Усі

Амінь!

Король Генріх

Готуймось до весілля. В той же день
Хай скріплять клятвою Бургундський герцог
І пери спілку нашу. Кет, ми теж
Поклянемося клятвою міцною;
Ніщо вже не розлучить нас з тобою.

Сурми. Виходять.

ЕПІЛОГ

Входить Хор.

Хор

Отак, пером простим в руках невмілих,
Свій труд завершив автор. І для вас
Полегшив справу, й для героїв смілих,
Бо вклав їх славний шлях в короткий час.
Недовго в небі Англії сліпучий
Тривав лет зірки Генріха. Владар
Мечем здобув найкращий сад квітучий
І синові його лишив як дар.
Так Англії і Франції корону
Ще немовлям від батька син прийняв.
Та хтиві руки все тяглись до трону —
Згубили чвари спілку двох держав.
Багато й ви побачити змогли,
За що ждемо смиренно похвали.

(Виходить)

Післямова

"Генріх V" — завершення другої тетралогії історичних хронік Шекспіра. У плані хронології зображених подій або сюжетно-історичному вона є містком від другої тетралогії до першої: її центральний герой король Генріх V, син Генріха IV, батько Генріха VI. Сучасні дослідники датують написання твору 1599 роком, підставою для цього є натяки на тогочасну злободенну подію в пролозі до V дії — на ірландський похід лорда Ессекса. Перше видання хроніки — Quarto 1600 року, але його текст дуже недосконалий, повний спотворень і пропусків; очевидно, це був запис спектаклю або ж надиктований по пам'яті акторами "Глобуса". Це "піратське" видання ще тричі виходило в першій чверті XVII століття, до появи хроніки в Folio 1623 року; вважають, що текст Folio базується на оригіналі Шекспіра — рукописі, з якого театральні копіювальники виготовляли примірники для акторів і суфлера.

Дослідники вказують на значну кількість джерел, якими користувався Шекспір, пишучи "Генріха V". Це, звичайно, та сама хроніка Голіншеда, а також хроніка Голла про Ланкастерський і Йоркський доми. Називають

також латинську біографію "Діяння англійського короля Генріха V", написану його капеланом і співучасником походу до Франції, та ще одну латинську біографію — "Життя і діяння короля Генріха V", яка з'явилася через тридцять років після його смерті. За джерело Шекспірові правив і останній акт уже згадуваної анонімної п'єси "Славні перемоги Генріха V", опублікованої 1598 року.

Хоч за своїм історичним сюжетом хроніка "Генріх V" продовжує "Генріха IV", за своєю проблематикою, основним ідейним спрямуванням та характером художнього вираження їх це зовсім інший твір. Взагалі в цьому відношенні "Генріх V" стоїть окремо від обох тетралогій історичних хронік Шекспіра і якоюсь мірою перегукується з його пізньою хронікою "Генріх VIII". За поширеним небезпідставним поглядом це п'єса, в якій Шекспір мав на меті створити образ ідеального монарха, дати свого роду апофеоз ідеї абсолютизму. Щоправда, висловлювалися й інші думки, зокрема про те, що хроніка, навпаки, свідчить "про критичне ставлення Шекспіра до теорій ідеального правителя" (В. Комарова), але ця "ревізія" традиційного підходу не дуже переконлива. Безперечно, Шекспір фіксує й певні темні плями на сонцесяйній особі Генріха V, проте вони не настільки різкі й вагомі, щоб істотно змінити загальні риси образу, вплинути на основне ідейне спрямування твору.

Одразу впадає в вічі, що назване спрямування порівняно з "Генріхом IV" у "Генріху V" докорінно змінилося, змістившись у бік апологетики й ідеалізації. А подібною установкою, як добре відомо, зрештою визначається весь внутрішній лад твору, вся його структура на рівні змістовому й художньому. Якщо в "Генріху IV" Шекспір був захоплений аналітичним відображенням спонтанного руху життя й історії, вільним творенням людських характерів, то в "Генріху V" на перший план виходить вираження і ствердження певних ідеологічних цінностей, передусім принципу абсолютизму. Якщо в "Генріху IV" з особливою силою і переконливістю проявився своєрідний реалізм Шекспіра, то в "Генріху V" він різко послабився. Тут Шекспір особливо близький до класицистичних ідейно-естетичних установок.

У зв'язку з тим, що в "Генріху V" превалюють інші ідейно-естетичні установки, Шекспірові став непотрібний Фальстаф і "фальстафівський фон". Адже в "Генріху IV", як точно зазначив О. А. Анікст, "Фальстаф

виріс у життєву силу, яка перекинула всі ідеологічні розрахунки". Тому, приступаючи до "Генріха V", Шекспір зіткнувся з питанням: як бути з Фальстафом? "Зберегти його — означало заздалегідь позбавити себе можливості створити п'єсу, що звеличила б Генріха V як "народного короля", бо саме таким він жив у масовій свідомості.
Тому Шекспір вирішив: Фальстаф повинен померти" (Аникет А. Творчество Шекспира, с. 273). У "Генріху V" Шекспір не вважав за доцільне показати безпосередньо смерть старого сера Джона, тепер уже компрометуючого супутника молодості взірцевого короля, і про неї ми дізнаємося із монологу місіс Спритлі, "фальстафівського" за духом і колоритом (II, 3). Щодо "фальстафівського фону", то він певною мірою зберігається, очевидно, для того, щоб надати якоїсь життєвості надто патетичній п'єсі, але стає блідим і невиразним, "малофункціональним". Більше того, під кінець п'єси він повністю розпадається, ми дізнаємося про сумну долю "банди" Фальстафа. Але ж за концепцією хроніки інакше й не могло бути в королівстві Генріха V.
Цілком закономірно, що для хроніки такого змісту й спрямування Шекспір обрав Генріха V, який завдяки перемогам у війнах з Францією став легендарною постаттю, героєм англійської історії. Звичайно, Шекспір виходив з легендарного образу цього короля, далекого від справжнього, історичного. Історичний Генріх V був типовим феодальним королем, жорстоким і підступним, вірним охоронцем інтересів дворянства й католицької церкви. Блискучі перемоги в Столітній війні, в тому числі і в битві при Азенкурі, яка поставлена в центр даної хроніки, пояснюються не стільки його здібностями полководця, скільки крайнім розкладом французької феодальної верхівки. Самі ці війни Ф. Енгельс назвав "донкіхотськими" і зазначав, що якби вони тривали довше, Англія в них "стікла б кров'ю" (К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори, т. 21, с. 416). Різко негативну оцінку Генріху V дав також К. Маркс у "Хронологічних нотатках". Зокрема з приводу стосунків принца Генрі з батьком і коронування Маркс констатував, що принц Генрі домагався скинення короля (Генріха IV), і що Генріх IV не дозволив перам коронувати його сина. "Відмова короля була останнім актом вмираючого" (Архив Маркса и Энгельса, т. VIII, с. 390).
Ці драматичні стосунки між Генріхом IV і його сином знайшли лише

слабкий відгомін у Шекспіра, зокрема в заключній сцені четвертої дії "Генріха IV" (частина друга), коли принц Генрі передчасно кладе собі на голову королівську корону і вмираючий батько картає його за це. До речі, в анонімній п'єсі "Славні перемоги Генріха V", якою користався Шекспір, принц заходить до вмираючого Генріха IV з кинджалом у руці, і той це сприймає як намір убити батька, щоб швидше заволодіти короною. У Шекспіра ж, відповідно до згадуваної установки щодо Генріха V, груба й жорстока історична реальність пригладжується і сублімується, невинна помилка принца з'ясовується і між ним та батьком встановлюється гармонійна згода. Генріх IV помирає з певністю, що залишає королівство в надійних руках. Цим же шляхом іде Шекспір і далі; власне, це метод, за допомогою якого створюється образ взірцевого монарха та його правління.

Зрозуміло, що при цьому Шекспір зіткнувся зі значними труднощами художнього плану, бо нелегко дати гідне вираження апологетичної ідеї, що далеко відривається від історичної реальності. За своїм характером дана хроніка-— героїко-епічний твір, позбавлений суто драматичного змісту. Серед її дійових осіб немає антагоністів, достойних Генріха V, зі змовниками на початку п'єси він розправляється легко, ніби одним помахом руки. Основний конфлікт у цій патріотичній п'єсі переноситься в сферу державну, точніше — зовнішньополітичну, і полягає він у боротьбі з Францією. Але й тут необхідно було долати опір історичного матеріалу, щоб суто завойовницькі війни Генріха V подати як відвоювання ним земель (французьких), котрі нібито належать йому по праву; заради цього довелося навіть увести в п'єсу довгий і малопереконливий розбір спадкових прав Генріха V. Відповідно до характеру основного конфлікту хроніки Шекспір будує її навколо видатної зовнішньополітичної події — битви при Азенкурі. При цьому, відступаючи від принципів драматичної композиції, кульмінацію п'єси він зміщає до фіналу, власне, зливає їх, що надає особливої величі апофеозу Генріха V.

У хроніці "Генріх V" є окремі сцени й персонажі, сповнені руху й життя, притаманної Шекспірові реалістичності. Але цього не можна сказати про всю п'єсу, апологетичну за змістом і, відповідно, надто риторичну за стилем. Українською мовою хроніка "Генріх V" видається вперше.

ПРИМІТКИ ДО "ГЕНРІХА V"

Король Генріх V (1413—1422) — син Генріха IV, колишній принц Генрі (див. хроніку "Генріх IV"). Прославився війнами у Франції, які вів у союзі з герцогом Бургундії. Перша з цих війн закінчилася блискучою перемогою при Азенкурі (1415). В 1417 році розпочав нову війну з Францією, яка завершилася миром у Труа. За цим миром Генріх V одержав землі у Франції, був проголошений спадкоємцем французького короля Карла VI і одружився з французькою принцесою Катаріною. Помер 1422 року під час третьої війни з Францією.

Герцог Глостер — брат короля Генріха V; див. примітки до дійових осіб хроніки "Генріх IV".

Герцог Бедфорд — брат короля Генріха V; див. ті ж примітки.

Герцог Ексетер (пом. 1427) — Томас Бофорт, син Джона Ганта і Катаріни Суінфорт, однокровний брат Генріха IV і дядько Генріха V. Був намісником Нормандії й одним з послів під час укладення миру в Труа.

Герцог Йорк — Едвард Плантагенет, герцог Омерль у "Річарді II", кузен Генріха V. Загинув 1415 року в битві під Азенкуром.

Граф Вестморленд — див. примітки до дійових осіб хроніки "Генріх IV".

Граф Уорік — див. ті ж примітки.

Сер Томас Ерпінгем — сподвижник Джона Ганта, згодом служив королям Генріху IV і Генріху V. Відзначився у битві при Азенкурі. Під кінець життя зазнав переслідувань як прихильник віровчення Д. Вікліффа.

Граф Кембрідж — Річард де Ланглей, брат герцога Йорка. Учасник змови проти Генріха V, скараний 1415 року.

Лорд Скруп Мешем, сер Томас Грей — інші учасники змови, скарані разом з графом Кембріджем.

Карл VI (1368—1422) —король Франції. Страждав недоумкуватістю, внаслідок чого країною правив його син, дофін. Однак дофіну весь час доводилося вести боротьбу з іншими феодальними групами, що дуже послаблювало Францію.

Королева Ізабелла — дружина Карла VI, за розпусну поведінку дофін вислав її в Тур. Союзником Ізабелли виступав герцог Бургундії.

Дофін — син короля Карла VI й офіційний правитель Франції. Насправді через слабке здоров'я не брав участі в битві при Азенкурі.

Принцеса Катаріна (1401—1438)—третя дочка короля Карла VI та

Ізабелли; 1420 року одружена з Генріхом V, мати Генріха VI. Після смерті Генріха V вийшла заміж за Оуена Тюдора, і цей шлюб дав початок династичній лінії Тюдорів.
Конетабль Франції — Шарль д'Альбре, командував французьким військом під Азенкуром і загинув у битві.
Герцог Бургундський (1396—1467) — Філіпп Добрий, перейшов на бік англійців і змусив Карла VI укласти мир у Труа, за яким дофіна Луї було усунуто від влади, а спадкоємцем французької корони визнано Генріха V.
Герцог Орлеанський — зять графа Арманьяка, керівника третьої феодальної партії за правління Карла VI, претендент на королівську корону.
Герцог Бурбонський — був полонений у битві при Азенкурі й вивезений до Англії, де зостався до кінця життя.
Гауер, Флюелен, Макморіс, Джемі — офіцери англійської армії, перший з них англієць, другий — валлієць, третій — ірландець, четвертий — шотландець. Троє з них розмовляють каліченою англійською мовою, з сильним акцентом, зумовленим фонетичними особливостями їхніх рідних мов.
Чи північний поміст оцей замінить Простори Франції? — Сцени деяких лондонських театрів того часу були перебудовані з арен для півнячих боїв, звідси цей зневажливий вираз про театральну сцену.
...проект закону, Що нам загрожував...— Ідеться про білль (законопроект) щодо передачі державі земель, заповіданих віруючими церкві. Цей білль обговорювався в парламенті ще за правління Генріха IV.
Він вузол гордіїв тобі розв'яже...— Цей вираз означає: легко, не задумуючись, вирішити якусь складну справу. В основі виразу— давньогрецька легенда про хитромудрий вузол фрігійського царя Гордія. Александр Македонський розрубав той вузол мечем і нібито завдяки цьому став повелителем всієї Азії.
...ті права від діда, Едварда, в спадщину йому дістались.— Мається на увазі англійський король Едвард III (1327—1377) із династії Плантагенетів, мати якого, Ізабелла, була дочкою французького короля Філіппа IV. На цій підставі її англійські нащадки висували претензії також і на французький трон.
"Салічна правда"— звід законів у древніх франків, які в VI ст. створили

Франкську державу, у IX ст. з неї виділилося Французьке королівство. Феодальне право у Франції й Англії засновувалося на "Салічній правді".
Ніщо на перешкоді не стоїть Визнанню ваших прав на трон французький. Окрім того, що твердить Фарамонд.— Вся аргументація, яку Шекспір вклав у вуста архієпископа Кентерберійського, дуже довільна. Основну увагу в ній приділено запереченню зв'язку французького феодального права з "Салічною правдою", оскільки вона виключала успадкування трону жінками і права на корону по жіночій лінії. Англійські ж королі претендували на французьку корону по жіночій лінії. Вся ця аргументація запозичена Шекспіром із англійських середньовічних хронік.
Фарамонд — легендарний перший король франків, творець "Салічної правди".
Книга чисел — одна з книг Біблії.
Поки він громив їх — Йдеться про перемогу Едварда Чорного Принца в битві при Кресі (1346),
А й короля шотландського схопила... І відіслала здобич до Едварда у Францію.— Шотландського короля Давида II полонили англійці при Невіль Кросс у жовтні 1346 року, але не вислали до Франції.
Чи не нудотно стане глядачам.— Жартівливий натяк водночас на спектакль і на морську хворобу.
Услід за королем — та не раніше.— Останні два рядки хору, на думку деяких дослідників, додано після того, як у хроніку була вставлена наступна сцена, де дія відбувається ще в Лондоні.
...тілоспрямованої дії...— мова хазяйки заїзду позначена неправильним слововживанням.
Барбазон — ім'я одного з дияволів.
...мечем прочищу — натяк на двозначність прізвиська Пістоль.
Крітський пес — острів Кріт колись славився лютими собаками.
А хворому король розбив серце. — Натяк на розрив принца Генрі, який успадкував престол, з Фальстафом (див. другу частину "Генріха IV").
Здійснити швидше наміри мої. — Як повідомляється у хроніці Голіншеда, граф Кембрідж хотів посадити на трон Едмунда Мортімера, який належав до Йоркського відгалуження династії Плантагенетів.
Стейнс — містечко неподалік від Лондона по дорозі до Саутгемптона.
...у лоні Артуровім... — Хазяйка заїзду перекручує відомий біблійний

вираз "у лоні Авраамовім".
...щось про зелені поля белькотіти. — Вмираючий Фальстаф пробував цитувати псалом 22.
...страхітливу ту науку, Що нам дали англійці в нашім домі. — Французький король має на увазі поразки в битвах при Кресі й Пуатьє.
Брут — Брут Луцій Юній (пом. 508 року до н. е.) — давньоримський герой, легендарний перший консул республіканського Риму. Виношуючи план повалення царя Тарквінія, прикидався недоумком.
Бо вже ступив він на французьку землю. — Насправді Генріх V висадився у Франції через п'ять місяців після посольства Ексетера. Звичайна для історичних хронік Шекспіра концентрація подій.
Гарфлер — нині містечко й порт неподалік від Гавра, в середньовіччі — важливий порт.
...як Александр... — Александр Македонський. Прошу тебе, капрале...— Недогляд Шекспіра. Вище, в першій сцені другої дії, Бардольфа названо лейтенантом.
Рубай упень!.. — Слова із старовинної англійської пісні, що дійшла до нас, так само, як і "Якби сповнялися бажання".
...опізнаний із стародавнім воєнним мистецтвом... — Захоплення всім античним, у тому числі й воєнним мистецтвом, характерне для доби Відродження, тобто часу Шекспіра.
Левіафан — біблійна морська потвора.
...покидьки розгулу наших предків. — Натяк на те, що англійські королі походять від герцога Нормандії Вільгельма Завойовника, який був незаконнонародженим.
...дофін та інші. — Насправді дофіна під Азенкуром не було. Як говориться в п'ятій сцені цієї ж дії, він залишився з королем у Руані.
Le chien est... — Вислів із Біблії (Друге послання Петра, 2:22); "Собака повертається до своєї блювотини, а вимита свиня — до болота".
Che vous la? — Пістоль перекручує французький вислів "Qui va la?" ("Хто йде?").
День святого Девіда (Давида) — 1 березня, національне свято Уельсу.
Гіперіон — у грецькій міфології одне з імен Феба-Аполлона.
Той гріх тяжкий, що батько мій вчинив. — Тобто герцог Болінгброк, який скинув з трону Річарда II і став королем Генріхом IV.

Я Річарда похоронив удруге. — Генріх V звелів урочисто перенести прах Річарда II у Вестмінстерське абатство.
У їхніх жилах навіть крові мало, Щоб окропити всі мечі французькі... — В IV дії всіляко підкреслюється чисельна перевага французів над англійцями в битві при Азенкурі.
День святого Кріспіана — 25 жовтня, коли відбулася битва під Азенкуром.
Цей день святих братів... — день Кріспіна й Кріспіана, те саме 25 жовтня.
Хто шкуру неубитого ще лева Продать хотів, той згинув сам від нього. — Цією притчею король Генріх V відповідає, що впевненість французів у перемозі передчасна.
Qualtitie... — Тут Qualtitie — перекручене qualité. Весь вислів — перекручений приспів з народної пісні "Callen o custare me", який походить з ірландського "Cailin ó chois tSúire me" ("Я дівчина із-під Суїра").
Один муа... —Пістоль вважає французьке слово "moi" ("я") за назву грошової одиниці.
Недобрав? Ах ти пес! — Пістоль перекручує вимову французьких слів "de ton bras" ("твоєї руки").
Уї, куп ля горж пермафуа! — Так, перерізати горлянку, слово честі! (Пістоль перекручує французькі слова; наступні репліки Пістоля досить точно перекладав хлопчик.)
...ревучий диявол із давньої вистави. — Йдеться про диявола із середньовічних мораліте. Дерев'яним мечем йому одтинали пазурі.
Монмут — невелике місто в Уельсі, де народився Генріх V.
Non nobis — псалом.
Te Deum — церковний гімн.
Коли б... один із полководців королеви... — Натяк на експедицію лорда Ессекса в Ірландію, куди він вирушив придушувати повстання.
Священної імперії володар Прибув із Рима ворогів мирити. — Германський імператор Сигізмунд у травні 1416 року зробив невдалу спробу примирити Англію й Францію.
Щоб нитку Парки я тобі обтяв. — Тобто убив. Парки (грецькі мойри) — богині людської долі, які прядуть нитку життя людини.
А хоч би й кози всі, і Кадуаладр. — Кадуаладр — славетний король бриттів, який у VII ст. обороняв Уельс від саксів. Кіз вважали за тварин,

характерних для Уельсу з його голими горами.
...опізвали мене верховинським есквайром... — Образливий вираз, що означав: землевласник-голодранець.
...тобі здавалося, що англійським дрючком він володів так само незграбно, як англійською мовою. — Див. примітки до дійових осіб.
Як василіски, ядра смертоносні. — Порівняння з подвійним змістом: василіск — казкова потвора з поглядом, що вбиває, і василіск — різновид старовинної гармати.
Святий Дені (Діонісій) —небесний покровитель Франції; Святий Георг — див. примітку до с. 23.
...чарівна лілеє. — Натяк на емблему французьких королів, білі лілеї.
...дух кохання в його справжній подобі сліпий і голенький. — Купідон.